

Hogeschool PXL
Departement Healthcare
Opleiding Ergotherapie

Spelinventarisatie van vrij spel bij vierjarige kleuters in kleuterscholen
Vergelijkende studie tussen Ecuador, Gambia en Vlaanderen

Door **Doucé Charlotte**
Thomassen Kim

Bachelorproef aangeboden tot het bekomen van het diploma van
Bachelor in de Ergotherapie
o.l.v. **Johan Lemmens**, promotor

Hasselt, 2017

Hogeschool PXL
Departement Healthcare
Opleiding Ergotherapie

Spelinventarisatie van vrij spel bij vierjarige kleuters in kleuterscholen
Vergelijkende studie tussen Ecuador, Gambia en Vlaanderen

Door **Doucé Charlotte**
Thomassen Kim

Bachelorproef aangeboden tot het bekomen van het diploma van
Bachelor in de Ergotherapie
o.l.v. **Johan Lemmens**, promotor

Hasselt, 2017

Inhoudsopgave

Dankwoord	6
Trefwoorden	7
Abstract	8
Inleiding	9
Methode.....	11
Resultaten	14
1. Literatuurstudie.....	14
1.1 Spel	14
1.1.1 Definitie	14
1.1.2 Spel en ontwikkeling	16
1.1.3 Speltypen	17
1.1.4 Spelbegeleiding	18
1.1.5 Waarde van spel in verschillende contexten.....	19
1.1.6 Belang van spel.....	21
1.2 Context in Ecuador, Gambia en Vlaanderen.....	22
1.2.1 Grafische voorstelling parameters	22
1.2.2 Onderwijssysteem.....	23
2. Praktijkstudie	24
2.1 Inventarisatie van (spel)materiaal- en omgeving	25
2.2 Spelobservaties	28
2.2.1 Gelijkenissen en verschillen binnen de schoolcontext	30
2.2.2 Gelijkenissen en verschillen van spel binnen de thuiscontext.....	38
2.3 Spelbegeleiding.....	40
2.3.1 Opleidingsgraad leerkrachten en manier van lesgeven	40
2.3.2 Uitvoering spelactiviteiten.....	41
2.3.3 Leerkrachten informeren over het belang van spel.....	41
Discussie.....	42
Conclusie.....	44

Bibliografie.....	46
Bijlagen	49

Dankwoord

Vanaf het begin van onze schoolcarrière was er een grote interesse voor een buitenlandse stage in een ontwikkelingsland. Jammer genoeg is de stageplaats in Ethiopië dit jaar niet kunnen doorgaan, omwille van een negatief reisadvies. Hierdoor hebben we ons opgesplitst en zijn we naar Ecuador en Gambia gegaan. Graag willen we alle personen van de opleiding Ergotherapie bedanken die deze stage voor ons mogelijk gemaakt hebben.

Ten eerste willen we onze promotor Johan Lemmens bedanken voor zijn steun, hij heeft ons steeds dat extra stukje motivatie gegeven om verder te werken. Daarnaast zouden we graag onze stagementoren van Ecuador en Gambia bedanken voor hun steun tijdens de stageperiode en om ons de waarden en normen van deze landen te leren kennen. Hierbij willen we ook de leerkrachten extra bedanken voor de hulp tijdens het werken met de kinderen en het vele vertalen.

Door een verkorte periode in Gambia heeft één van ons de stage verder gezet in Vlaanderen. Graag willen we de stagementor en alle leerkrachten bedanken voor hun goede begeleiding en medewerking.

Verder willen we onze familie en vrienden bedanken voor hun steun en motivatie tijdens deze zware periode. De personen die ons afstudeerproject hebben nagelezen willen we extra in de verf zetten. Gedurende deze periode hebben we veel ontdekt over dit onderwerp en onszelf. We hebben ontdekt dat we beiden wat tijdsdruk nodig hebben voordat we er effectief in vliegen, maar zoals gezegd wordt 'uitstel is geen afstel'.

Trefwoorden

Play

Preschool children

Poverty

Learning through play

Development

Abstract

Titel: Spelinventarisatie van vrij spel bij vierjarige kleuters in kleuterscholen – Vergelijkende studie tussen Ecuador, Gambia en Vlaanderen

Door: Doucé Charlotte en Thomassen Kim

Promotor: Lemmens Johan

Inleiding: Er is weinig onderzoek verricht naar spel in ontwikkelingslanden. Recente literatuur toont aan dat vrij spel een sterke invloed heeft op de ontwikkeling. Er wordt een vergelijking gemaakt tussen vrij spel in Ecuador, Gambia en Vlaanderen.

Doel: Het doel is om na te gaan op welke manier vierjarige kleuters in deze landen (spel)materiaal gebruiken in de kleuterschool. Verder wordt gekeken naar welk (spel)materiaal aanwezig is, hoe de (spel)omgeving eruit ziet, hoe spelintegratie kan plaatsvinden, en op welke wijze leerkrachten geïnformeerd kunnen worden over het belang van spel.

Methode: Er werd een literatuurstudie en kwalitatief onderzoek uitgevoerd. Dit was een (participatory) action research waarbij een bestaande observatiewijzer gebruikt werd, om vrij spel en vrij ‘aangereikt’ spel te onderzoeken bij 24 kleuters. De inventarisatielijst voor (spel)omgeving en (spel)materiaal werd samengesteld op basis van twee “checklists” met de indeling gebaseerd op de spelschijf.

Resultaten: Vrij spel komt in ieder land voor op een verschillende manier. Op de speelplaats komen in Gambia vooral fysiek spel en traditionele spelen voor, in Ecuador zijn dit constructiespelen en fantasie- en bewegingsspelen. Binnen en buiten komen alle spelvormen aan bod in Vlaanderen. De resultaten over het vrij ‘aangereikt’ spel van Ecuador bleven hetzelfde, in Gambia verlaagde de kwaliteit hiervan ten opzichte van het vrij spel. Uit de inventarisatielijst blijkt dat in Gambia veel gesponsord materiaal aanwezig is, in Ecuador is dit motorisch en constructief materiaal en in Vlaanderen stimuleert het alle ontwikkelingsbieden. In Vlaanderen en Ecuador zijn de leerkrachten zich bewust van het belang van spel. Aangezien dit in Gambia niet het geval is, werden daar workshops georganiseerd om het belang aan te kaarten. Deze workshops werden in Ecuador en Vlaanderen niet uitgevoerd.

Conclusie: (Spel)materiaal wordt op verschillende manieren gebruikt. De meest voorkomende spelvormen zijn symbolisch-, constructie- en functioneel spel. In Ecuador en Gambia is vrij spel enkel mogelijk op de speelplaats, terwijl dit in Vlaanderen binnen en buiten mogelijk is.

De Ecuadoraanse en Gambiaanse leerkrachten vinden dat spel een activiteit is die enkel plaats vindt op de speelplaats, ze gebruiken spel niet als leermiddel. In Vlaanderen vinden de leerkrachten dat spel dient als een goed leermiddel.

Trefwoorden: play – preschool children – poverty – learning through play – development

Inleiding

“Het kind heeft recht op rust en vrije tijd, op deelneming aan spel en recreatieve bezigheden passend bij de leeftijd van het kind, en op vrije deelneming aan het culturele en artistieke leven”. Dit staat beschreven in artikel 31 van het internationaal verdrag van de rechten van het kind (Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties, 1989). In de huidige maatschappij wordt meer en meer de focus gelegd op het behalen van prestaties. Hierdoor hebben kinderen steeds minder mogelijkheden tot vrij spel. In het boek *De opvoedparadox* van Alison Gopnik wordt gepleit dat ouders en het onderwijs de kinderen meer loslaten om hun de vrijheid te geven om zichzelf en de wereld te ontdekken (Gopnik, 2017).

Ouders hebben de verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen dat kinderen de vrijheid hebben om te spelen. Ze moeten hun kinderen aanmoedigen tot spelen om de ontwikkeling te stimuleren. Kinderen horen niet overwerkt te zijn door huiswerk of klusjes in huis, ze moeten de ruimte krijgen om vrij te spelen (Lester & Russell, 2010).

Vygotsky beschrijft spel als de leidende ontwikkeling tijdens de kindertijd. Kinderen vinden in denkbeeldige situaties het grootste plezier om zichzelf regels op te leggen. Tijdens dit spel kunnen zij fantasierijke en creatieve situaties vormen die voor hen interessant en zinvol zijn. Wanneer kinderen spelen, gaat hun fantasie over in actie en de betekenis, perceptie en het gebruik van een voorwerp kan veranderen wanneer kinderen spelen (Moller, 2015).

Kinderen in een niet-westerse cultuur zijn meer gericht op sociaal spel buiten en er wordt minder gespeeld met spelmateriaal. De westerse cultuur is een prestatie maatschappij waar veel (spel)materiaal aanwezig is dat wordt ingezet om te leren. Materialen zoals water, klei, zand, hout en steen dagen kinderen uit tot fantasiespel in alle culturen.

Bouwen, klussen, huishoudelijke taken of koken zijn universele thema's die herkenbaar zijn voor alle kinderen en fantasie en imitatie kunnen stimuleren (Spaargaren & Taam, 2012; Amelsvoort, Damhuis, & Bolhuis, 2013).

Een samenvatting van de artikels gevonden via de literatuurstudie toont aan dat spel een belangrijk aspect is om de ontwikkeling te stimuleren. Er bestaat veel literatuur over het spel in westerse landen, over ontwikkelingslanden is nog maar weinig literatuur beschikbaar. De probleemstelling ontwikkelt zich vanuit de buitenlandse stages die plaatsvinden te Jimma in Ethiopië en andere ontwikkelingslanden waar kleuters minder kans krijgen om tot vrij spel te komen in kleuterscholen.

Deze bachelorproef bestaat uit twee delen: een literatuurstudie en een praktijkonderzoek. De literatuurstudie focust zich op spel in het algemeen, de invloed ervan op de ontwikkeling, spel in andere culturele contexten en het belang van vrij spel. Vervolgens lichten we het praktijkonderzoek toe dat plaats vond in drie contexten namelijk Ecuador, Gambia en Vlaanderen.

Het doel is om te onderzoeken op welke manier kleuters met (spel)materiaal spelen in Ecuador, Gambia en Vlaanderen. Dit wordt onderzocht via een observatiewijzer voor vrij spel en een inventarisatielijst van de (spel)omgeving en het aanwezige (spel)materiaal. Vervolgens wordt een vergelijking gemaakt tussen de drie landen.

Er wordt een onderverdeling gemaakt tussen een hoofdonderzoeksvraag en enkele subonderzoeksvragen die zijn opgesteld voor specifiek onderzoek. De hoofdonderzoeksvraag is: "Op welke manier wordt (spel)materiaal gebruikt door vierjarige kleuters binnen de schoolse context in Ecuador, Gambia en Vlaanderen." Volgende subonderzoeksvragen worden opgesteld: "Welke (spel)materialen zijn aanwezig in de kleuterscholen?"; "Hoe ziet de (spel)omgeving eruit en hoe is die afgesteld op vrij spel?"; "Hoe introduceren we spel binnen de dagelijkse leeractiviteiten in de kleuterscholen?"; "Op welke wijze informeren we de leerkrachten over het belang van spel binnen de schoolse context?"

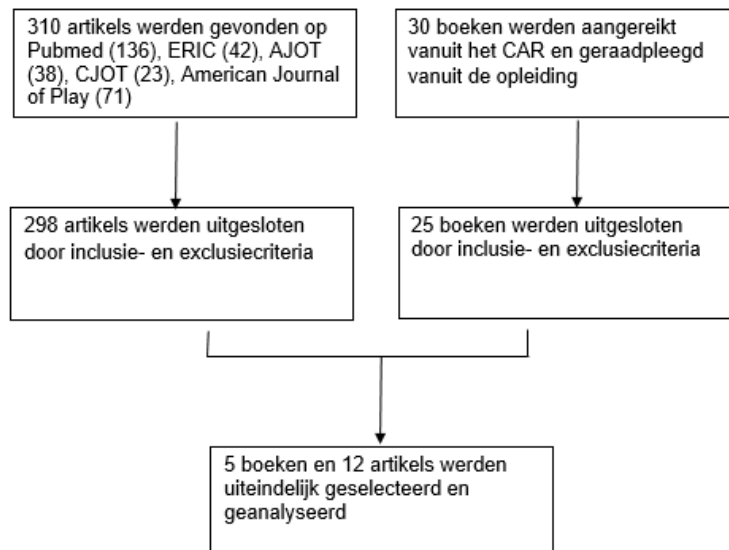
Methode

Als onderzoeksvorm werd gekozen voor een literatuurstudie en een kwalitatief onderzoek. Eerst werd ingegaan op de literatuurstudie. Het design van het onderzoeksontwerp was een systematische review waarbij veelal gebruik gemaakt werd van de sneeuwbalmethode. Dit is een zoekmethode waarmee gezocht wordt naar andere publicaties in de referentielijst van een eerder gevonden publicatie.

Volgende meetinstrumenten werden gebruikt: via de geselecteerde “Medical Subject Headings (MeSH)” die werden ingegeven op databanken en zoekmachines kwamen wetenschappelijke artikels in het Engels en Nederlands naar voren. De geraadpleegde artikels werden gevonden op Pubmed, Google Scholar, Education Resources Information Center (ERIC), American Journal of Occupational Therapy (AJOT), Canadian Journal of Occupational Therapy (CJOT) en American Journal of Play.

Er werd beroep gedaan op literatuur vanuit blok 2.4 (Handelingsproblemen/ontwikkelingsperspectief bij kinderen). De promotor reikte daarnaast boeken aan rond spel en de ontwikkeling van het kind, vanuit het Centrum voor Ambulante Revalidatie Hasselt (CAR).

De inclusiecriteria voor de literatuurstudie bestonden uit artikels en boeken jonger dan tien jaar en die inhoudelijke informatie bevatten over spel bij kleuters. De exclusiecriteria bestonden uit artikels en boeken die geen inhoudelijke informatie bevatten over spel bij kleuters en die ouder waren dan tien jaar. Al werd er een uitzondering gemaakt voor enkele artikels van vijftien jaar oud die een belangrijke meerwaarde hadden voor dit onderzoek.

In samenwerking met het CAR reikte de promotor verschillende observatielijsten aan met betrekking tot spel bij kleuters. In de literatuur werden drie categorieën van assessments over spel besproken (Grondslagen). Als eerste zijn het assessments die onderliggende activiteiten of functies willen meten middels spel. Als tweede zijn het assessments die de spelvoorkeuren, speelstijl en playfulness meten. En als laatste zijn het verhalen (spelbeleving). Hieruit werd de categorie ‘assessments die de spelvoorkeuren, speelstijl en playfulness meten’ gekozen die het meest toepasselijk is omdat het de kwalitatieve aspecten van spel in kaart brengt.

Voor dit onderzoek werd een inventarisatie-instrument opgesteld vanuit de ‘Preschool Environment Checklist en de ECERS-R Materials Checklist (Early Childhood Environment Rating Scale – Revised edition)’ (Harms, Clifford, & Cryer, 1998). Voor de indeling van dit instrument werd gebruik gemaakt van de structuur van de spelschijf, geraadpleegd uit het ‘Stimulate-Enjoy-Safety’ (SES) programma (Lemmens, Vally, Granitzer, & Verhegghen, 2011).

Het design van het kwalitatief onderzoek werd gebaseerd op de principes van (participatory) action research. In de schoolse context werd zowel een observerende rol, als een observerend-participerende rol aangenomen. De observerende rol werd gebruikt tijdens de afname van spelobservaties en de opmaak van de inventarisatie over (spel)materiaal en -omgeving.

De observerend-participerende rol werd op twee manieren ingevuld, enerzijds door een workshop met en voor leerkrachten waarbij het belang van spel als leeractiviteit centraal staat en anderzijds door de uitvoering van spelactiviteiten voor kinderen met mede ondersteuning van de leerkrachten.

Het praktijkonderzoek werd uitgevoerd in Sanyang-Gambia, in Ibarra-Ecuador en in Maaseik-Vlaanderen. De deelnemers moesten voldoen aan de volgende inclusiecriteria: vierjarige kleuters die regelmatig naar de kleuterschool gingen, hiermee worden kinderen bedoeld die minstens vier van de vijf dagen aanwezig waren op de kleuterschool. De exclusiecriteria bestonden uit kleuters van een andere leeftijd dan vier jaar en vierjarige kleuters die op onregelmatige basis aanwezig waren in de kleuterscholen.

Binnen elke kleuterschool werden steeds acht kinderen met een normale ontwikkeling geselecteerd, bestaande uit vier jongens en vier meisjes. Vanuit de literatuurstudie werden de beschreven en herwerkte meetinstrumenten gebruikt binnen het kwalitatief onderzoek. Dit waren observatiewijzers voor vrij spel, een inventarisatielijst van het (spel)materiaal en de (spel)omgeving en (semi)gestructureerde interviews via vragenlijsten.

Voor dit onderzoek was er een goedkeuring van de Ethische Commissie niet noodzakelijk. Wel verwachtte de directrice van de kleuterschool in Ecuador een informatiebrief en ‘informed consent’ voor toestemming van de ouders. Dit was niet vereist binnen de context van Gambia en Vlaanderen.

De oorspronkelijke onderzoeksvraag ging als volgt: ‘Op welke manier kan spel en (spel)materiaal geïmplementeerd worden als methodiek binnen het onderwijssysteem in Ecuador en Gambia, om maximale ontwikkelingskansen en leeransen te bieden aan kleuters van drie tot zes jaar binnen publieke kleuterscholen?’.

In de loop van de projectstages en via verder literatuuronderzoek werd de oorspronkelijke onderzoeksvraag bijgestuurd tot de huidige onderzoeksvraag: ‘Op welke manier wordt (spel)materiaal gebruikt door vierjarige kleuters binnen de schoolse context in Ecuador, Gambia en Vlaanderen?’ Hierbij werden nog enkele subonderzoeksvragen opgesteld voor specifiek onderzoek: “Welke (spel)materialen zijn aanwezig in de kleuterscholen?”; “Hoe ziet de (spel)omgeving eruit en hoe is die afgesteld op vrij spel?”;

“Hoe introduceren we spel binnen de dagelijkse leeractiviteiten in de kleuterscholen?”; “Op welke wijze informeren we de leerkrachten over het belang van spel binnen de schoolse context?”

Resultaten

1 Literatuurstudie

1.1 Spel

1.1.1 Definitie

Spel is een universeel gekend concept en een fundamentele vereiste voor kinderen, toch is het moeilijk te definiëren (Theobald et al., 2015). Hierdoor wordt het in de literatuur op verschillende manieren gedefinieerd.

Spel wordt gezien als een belangrijk handelingsgebied dat de participatie vergroot en niet enkel als een activiteit. Het kind kan zijn eigenheid ontdekken en ontplooien, en gaat een relatie aan met de wereld (Spaargaren, Poel, & Knijnenburg, 2015).

Classification of Functioning, Disability and Health for Children and Youth (ICF-CY) definieert spel als een “doelgerichte en aanhoudende deelname aan activiteiten met objecten, speelgoed, materialen of spellen, zichzelf of samen met anderen bezighoudend ... het meedoen aan spelen, spelen met regels, ongestructureerd of ongeorganiseerd, en spontane recreatie, zoals schaken of kaartspelen of bordspellen of spelletjes met bepaalde regels zoals verstoppertje.” (Eggbird, 2008-2016).

Theobald et al., (2015) herkennen spel als “een activiteit die zich uitstrekt gedurende het hele leven van vroege kindertijd tot volwassenheid en over verschillende culturen. Globaal tonen studies over het spel van kinderen overeenstemmingen aan zoals genieten van een activiteit en beschikken over een gevoel van vrijheid en vanzelfsprekendheid.”

Stagnitti (2011) beschrijft spelen als “de favoriete tijdsbesteding van kinderen en het is een weerspiegeling van hun ontwikkeling, innerlijke wereld, sociale mogelijkheden en de essentie van wie ze zijn.” (Spaargaren & Taam, 2012).

Knox (2008) haalt aan dat “spel het primaire handelingsgebied is van het kind. Het wordt gekenmerkt door intrinsiek, spontaan, leuk, flexibel, volledig absorberend, vitaliserend, uitdagend, figuurlijk en een einde in en van zichzelf.” In eerdere literatuur beschrijft Knox (2005) beschrijft spel als “een dagelijkse handeling die plaatsvindt binnen een context en beïnvloed wordt door intrinsieke en extrinsieke elementen van de omgeving van het kind, zoals persoonlijke of fysieke factoren.” (Watts, Stagnitti, & Brown, 2014).

“Spelenderwijs uitgedaagd worden om een opdracht uit te voeren is geen spel want het is geen activiteit die een doel in zichzelf heeft. Daarentegen is het wel spel wanneer een activiteit met een keuze wordt aangeboden en die op eigen wijze uitgevoerd mag worden. Spel is een vorm van leren, maar spelenderwijs leren is geen spel. Bij het spelenderwijs leren ontbreekt de vrijheid en de activiteiten zijn gericht op iets aanleren.” (Amelsvoort et al., 2013).

Eberle (2014) schrijft dat “spel geen duidelijke definitie heeft omdat het moeilijk is om de dynamische relaties ervan in taal te vertalen. Het wordt verklaard als een gebeurtenis die zich spontaan ontwikkelt (maar niet willekeurig), de wil van de deelnemers opmerkt (maar ook instaat voor het maken en breken van regels) en z'n voordelen herkent (al kennen ze de risico's). De definitie moet het gevoel bewaren dat elk individueel speelmoment ingebed is in een sociale, psychologische en historische context. Spel kan niet weggehaald worden van waar, wanneer en met wie het plaatsvindt.”

Parham en Fazio (2008) definiëren spel als “elke spontane of georganiseerde activiteit die voorziet in een plezier, entertainment en amusement in ontspanning. Het is een houding of wijze van ervaringen opdoen die intrinsieke motivatie aanspreekt. De nadruk wordt gelegd op het proces eerder dan op het product, op de interne eerder dan op de externe controle. Het bevat een doen-alsof element dat plaatsvindt in een veilige, niet-bedreigende omgeving met sociale bevestiging.” (Coussens, Flypo, Ureel, Vandevyver, & Steene, 2014).

In alle definities komen aspecten terug van vrij spel. Hieruit kan de volgende definitie geformuleerd worden: vrij spel kan gezien worden als een ongestructureerde, ongeorganiseerde en spontane activiteit, die start vanuit de intrinsieke motivatie van het kind en zich uit in plezier.

1.1.2 Spel en ontwikkeling

Spel biedt meer dan gekoesterde herinneringen van het opgroeien. Kinderen kunnen creativiteit en verbeelding ontwikkelen terwijl ze fysieke, cognitieve en emotionele vaardigheden ontwikkelen (Milteer & Ginsburg, 2012). Voor de ontwikkeling van het kind zijn spel en de omgang met speelgoed van essentieel belang (Lemmens et al., 2011).

Onderzoek toont aan dat spel wordt ingezet voor de stimulatie en ondersteuning bij de cognitieve, sociale en sensomotorische ontwikkeling in het onderwijs, de zorg en de hulpverlening. Daarnaast bevordert samen spelen ook de emotionele en sociale ontwikkeling bij kinderen. Het belang van leeftijdsgenoten wordt beschreven door Gagnon en Nagle. Door samen te spelen is het kind eerder bereid om risico's te nemen en zelf op onderzoek uit te gaan. Door een ondersteunende sociale omgeving ontwikkelt het kind tevens meer zelfvertrouwen (Spaargaren et al., 2015).

Het belang van spel strekt zich dus uit over diverse ontwikkelingsgebieden. Ten eerste zijn de verwerkingsfuncties op emotioneel gebied, het opdoen van kennis op cognitief gebied en het leren omgaan met anderen op sociaal gebied van belang. Daarnaast is spel nauw verbonden met de fysieke ontwikkeling die leidt tot een verfijning van de grof- en fijnmotorische vaardigheden en het lichaamsbewustzijn (Amelsvoort et al., 2013; Spaargaren et al., 2015).

Ten slotte biedt spel de mogelijkheid om sociale en emotionele vaardigheden te ontwikkelen. Door te spelen met andere kinderen kunnen ze hun gedrag aanpassen en rekening houden met de standpunten van anderen, ook als deze verschillen van hun eigen standpunten. Ze worden gevoelig voor de waarden en normen van anderen. Ze leren omgaan met uitsluiting en dominantie. De kinderen leren zichzelf te beheersen en ideeën te delen met anderen (Isenberg, Packer, Quisenberry, & Nancy, 2002).

Meer dan 200 miljoen kinderen jonger dan vijf jaar bereiken hun potentieel niet in de cognitieve ontwikkeling door armoede, gebrekkige zorg, slechte gezondheid en voeding. Het grootste aantal van deze kinderen leeft in Zuid-Azië en Sub-Sahara Afrika. Deze kansarme kinderen presteren hoogstwaarschijnlijk slecht op vlak van schoolniveau (Grantham-McGregor et al., 2007).

1.1.3 Speltypen

Een aantal kenmerken van spelvormen komen steeds weer terug in diverse definities. Ten eerste kent spelen een intrinsieke motivatie, waarbij het proces belangrijker is dan het eindproduct. Ten tweede is spel vrijwillig; dit vraagt een persoonlijke betrokkenheid en actieve deelname van de speler, het kind bepaalt zelf wat het wil doen. Ten derde kan de speler fantaseren en opgaan in de spelactiviteit. Ten slotte vergt spel vaak de aanwezigheid van speelgoed en andere voorwerpen (Spaargaren et al., 2015).

Charlotte Bühler beschrijft en categoriseert spel op basis van verschillende verschijningsvormen. Haar rangschikking in speltypen is nog steeds de basis van vele hedendaagse indelingen van spel. De ontwikkeling van het spelen volgens de spelvormen van Bühler wordt hieronder beschreven (Spaargaren et al., 2015).

De eerste vorm is het spelend manipuleren oftewel het spelend bewegen genoemd. Het kind van drie à vier maanden oud gaat voorwerpen, het eigen lichaam of delen ervan steeds opnieuw laten bewegen. Voorbeelden hiervan zijn het heen en weer zwaaien met een rammelaar of het laten bewegen van een mobiel. Sensopathisch spel hoort onder het spelend manipuleren, dit is het spelen met vormloze materialen waarbij de zintuigelijke beleving bij aanraking van het materiaal centraal staat (Spaargaren et al., 2015).

De tweede vorm is het spelend combineren, dat zich ontwikkelt als het kind ongeveer tien maanden oud is. Dit spel wordt gekenmerkt door het combineren van verschillende (spel)materialen, zoals iets ergens indoen en er weer uithalen en het spelen met actie-reactiemateriaal (Spaargaren et al., 2015).

De derde vorm is het functioneel spel, dat zich ontwikkelt rond anderhalf jaar. Het spel wordt hier gekenmerkt door het combineren en gebruiken van materiaal op een functionele manier, waarbij het kind begrijpt in welke context en op welke manier het materialen moet gebruiken. Voorbeelden hiervan zijn een kopje op een schoteltje plaatsen, een pop in een bedje leggen en de telefoon naar het oor brengen (Spaargaren et al., 2015).

De vierde vorm is het symbolisch spel, ook wel het ‘doen-alsof’ spel genoemd, dat zich ontwikkelt rond het tweede levensjaar. Het spel kenmerkt zich door het geven van een andere betekenis aan spelvoorwerpen en doen alsof er dingen zijn of zaken gebeuren die er in werkelijkheid niet zijn. Hierbij kiest het kind voor onderwerpen die voorkomen in zijn dagelijkse omgeving. Voorbeelden hiervan zijn het zogezegd koffie drinken uit een leeg kopje of ‘broem-geluiden’ maken bij het rijden met een speelgoedauto (Spaargaren et al., 2015).

De vijfde vorm is het fantasie- en constructiespel, dat voorkomt vanaf drieënhalf jaar oud. Het spel kenmerkt zich door het aannemen van echte rollen en het spelen van scènes, waarbij fantasie de leidraad is en het kind steeds meer los komt van de werkelijkheid. In deze fase ontwikkelt zich ook de spelvorm constructiespel. Dat bestaat uit het maken van iets zoals bouwen, tekenen, knutselen en dergelijke (Spaargaren et al., 2015).

De zesde en laatste vorm is het spel met regels, dat zich ontwikkelt vanaf zes jaar. Het spel wordt gekenmerkt door het spelen met anderen en de aanwezigheid van competitie, de regels komen met elkaar tot stand en iedereen moet zich hieraan houden. Hieronder vallen bordspellen, kaartspellen, tikkertje, verstoppertje enzovoort (Spaargaren et al., 2015).

Naast de indeling volgens Bühler wordt die van Parten ook gebruikt, deze is bedoeld om de ontwikkeling van het samenspel te categoriseren. Volgens Parten spelen kinderen eerst alleen, vanaf anderhalf jaar gaan ze naast andere kinderen spelen, en vanaf drie jaar spelen ze samen met andere kinderen. Bovenstaande indelingen gaan uit van een relatie tussen spel en de ontwikkeling van het kind (Spaargaren et al., 2015).

1.1.4 Spelbegeleiding

Om aan spelbegeleiding te doen zijn er een aantal belangrijke technieken die in acht genomen moeten worden: verwoorden wat erin het spel gebeurt en stimuleren en structureren van het spel. Deze technieken zorgen ervoor dat het aanwezige spel wordt uitgediept, kinderen nieuwe spelmogelijkheden ervaren en meer plezier beleven in het spel (Spaargaren et al., 2015).

More Intelligent and Sensitive Child of Mediation Intervention for Sensitizing Caregivers (MISC) is een mediërende leerstijl, bedacht door Israëlische professor Pnina Klein. Deze leerstijl bevat drie kenmerken namelijk taakkenmerken, opvoederskenmerken en het gedrag van het kind en de samenhang tussen kindkenmerken. De therapeut hanteert enkele essentiële kenmerken bij de leerstijl. Hij werkt vanuit een procesgerichte visie waarbij hij enthousiasme toont tijdens het therapeutisch handelen. Hij legt verbanden met vertrouwde domeinen en benadrukt de orde, voorspelbaarheid en volgorde. Als laatste hanteert hij horizontale en verticale processen (Lemmens, 2016).

MISC bevat enkele criteria voor een kwalitatieve interactie tussen kind en therapeut. Deze zijn: ‘focusing’, ‘affecting’, ‘expanding’, gedragsregulering en bekwaamheidsgevoel (Lemmens, 2016). Het vertrekt vanuit een respect voor elke cultuur en de overtuiging dat elke cultuur voldoende waarde biedt om kinderen te laten opgroeien tot volle volwassenheid binnen de eigen cultuur (Lemmens et al., 2011).

1.1.5 Waarde van spel in verschillende contexten

Cultuur en spel zijn niet los van elkaar te zien. Spelen is cultuurbepaald, over de hele wereld spelen kinderen maar overal doen ze dat anders. Spel is niet los te zien van de omgeving waarin het plaatsvindt en het is ingebed in het dagelijkse leven. De manier waarop verschilt per kind en gezin (Amelsvoort et al., 2013; Spaargaren et al., 2015; Spaargaren & Taam, 2012). De kwaliteit van de spelomgeving, de beschikbaarheid van speelgoed of ander (spel)materiaal en de sociale ondersteuning voor spel zijn bijzonder belangrijk. Omgevingsuitdagingen zoals armoede kunnen de kansen voor kinderen om te spelen negatief beïnvloeden (Nwokah, Hsu, & Gulker, 2013).

Kinderen in niet-westerse culturen zijn meer gericht op sociaal spel buiten zoals speels vechten en regelspel; hierbij wordt minder gespeeld met (spel)materialen. De westerse cultuur is een prestatie maatschappij waar veel (spel)materiaal aanwezig is dat wordt ingezet om te leren. Materialen zoals water, klei, zand, hout en steen dagen kinderen uit tot fantasiespel in alle culturen. Bouwen, klussen, huishoudelijke taken of koken zijn universele thema's herkenbaar voor alle kinderen en die fantasie en imitatie kunnen stimuleren (Spaargaren & Taam, 2012; Amelsvoort et al., 2013).

1.1.5.1 Vergelijkende studies over spel in andere culturen

De meeste literatuur is nog steeds geschreven over spel vanuit een Westers perspectief. Volgende drie studies beschrijven spel binnen andere culturen.

Een studie in de Mayacultuur toont aan dat kinderen tussen drie en vijf jaar ongeveer 40% van de dag spelen. Het merendeel van het spel bestaat uit grofmotorisch spel en spel met objecten, er vindt weinig fantasiespel plaats. Na de leeftijd van vijf jaar neemt het spel geleidelijk af tot een tijdsbesteding van ongeveer 5% per dag. De kinderen spelen steeds zelfstandig, hiermee wordt bedoeld dat er geen tussenkomst of hulp van ouderen is. Ouders zien spel als iets natuurlijk dat kinderen vanuit zichzelf doen (Bazyk, Stalnaker, Llerena, Eckelman, & Bazyk, 2003).

In deze cultuur wordt meer waarde gehecht aan het uitvoeren van opgelegde taken dan aan het spelen. Spelen wordt toegestaan wanneer dit geen negatieve beïnvloeding heeft op hun ‘werk’. Hieruit blijkt dat de opgelegde taken de kinderen niet weerhouden om tot dagelijks spel te komen. Enkele voorbeelden van spelactiviteiten die naar voren komen zijn bijvoorbeeld zwemmen in de rivier of het maken van bellen na/tijdens het wassen van kleren. Hieruit kan geconcludeerd worden dat de definitie ‘spel als het primaire handelingsgebied van het kind’ niet universeel is (Bazyk et al., 2003).

Een andere studie uitgevoerd in Tanzania geeft een goed beeld weer hoe context (kinderen in armoede) en cultuur een invloed hebben op het spelen van kinderen. Er werd onderzoek verricht, zowel binnen als buiten de schoolcontext, naar de waarde en variatie van spel bekeken vanuit het kind-perspectief. De meest voorkomende dagelijkse spelactiviteiten van de kinderen zijn ten eerste fysiek spel zoals worstelen, lopen, tikkertje en evenwichtsspelletjes (43%). Een tweede reeks activiteiten bestaat uit balspelen met als voornaamste spel voetbal, met exclusie van meisjes (26%). Een derde vorm is creatief spel in de vorm van rollenspel en traditionele spelletjes (22%) en ten slotte is er heel beperkt spel met ‘materialen’ zoals fietsen en badminton (9%) (Lemmens et al., 2011).

Vanuit deze studie blijkt spel een zeer belangrijk sociaal gebeuren, met afwezigheid van volwassenen. De kinderen geven duidelijk aan dat de ouders geen (spel)materiaal, ondersteuning of begeleiding voorzien. Voetballen gebeurt vaak op blote voeten en met de meest uiteenlopende objecten als bal.

Rollenspel wordt frequent gezien bij meisjes die soms kleine baby's op hun rug meedragen. Kinderen ervaren spel als 'gewoon plezier maken' om fit en sterk te worden (Lemmens et al., 2011).

In landen Vietnam, India, Indonesië, Thailand, Brazilië en Argentinië kijken de kinderen vooral veel tv, meer dan 50% van de kinderen speelt met speelgoed en ongeveer de helft schildert, tekent en speelt muziek. Jongens (63%) zijn meer geneigd om buiten te spelen op speelplaatsen dan meisjes (53%). Amerikaanse ouders van Europese afkomst geloven in de schoolse voordelen van spel, Amerikaanse ouders van Afrikaanse en Zuid-Amerikaanse afkomst vinden dat spel enkele schoolse voordelen heeft, maar verkiezen schoolse activiteiten voor hun kinderen. Oost-Indiaanse en ouders van de Mayacultuur zien spel als iets dat kinderen vanuit zichzelf doen, een natuurlijke activiteit, zoals hierboven ook werd beschreven (Roopnarine & Davidson, 2015).

1.1.6 Belang van spel

In voorgaande hoofdstukken van de literatuurstudie staat beschreven wat spel is, welke vormen er bestaan en hoe het de ontwikkeling van het kind beïnvloedt. Hieronder wordt eerst ingegaan op het belang van spel in het algemeen en daarna wordt het belang van vrij spel beschreven aan de hand van het boek 'De opvoedparadox' van Alison Gopnik.

Het belang van spel voor de mens in het algemeen verhoogt de levenskwaliteit. Volgens Winnicott slaat spel op de noodzakelijke brug tussen de innerlijke subjectieve voorstellingswereld van de mens en de externe objectieve werkelijkheid. Het spel brengt samenhang tussen droom en werkelijkheid. Ontbreekt het speelse in iemands leven, dan verdwijnt het ondernemende en volgt berusting ten aanzien van de werkelijkheid. Winnicott, Huizinga, Vygotsky, Piaget en Csikszentmihalyi tonen aan dat spel niet beperkt blijft tot de kindertijd, maar in het leven van volwassenen ook van belang blijft (Amelsvoort et al., 2013).

Het belang van spel leidt tot een evenwichtige ontplooiing, al spelend leert het kind zich aan te passen in de wereld. Het kind ontdekt dat hij iemand is, iets kan en gaat zich ontwikkelen door te spelen. Tijdens het spelen ervaart het kind ontspanning en plezier, ze spelen omdat ze het leuk vinden (Amelsvoort et al., 2013).

Spel is een zeer belangrijk onderdeel in het leven en vooral in dat van kinderen, daarom is het van belang om kinderen uit te dagen tot spelen. Hierbij zijn twee zaken van belang: het kind moet zich veilig en geborgen voelen en er dient een periode van verkenning te hebben plaatsgevonden. Een veilige context wordt gevormd door een stimulerende invloed van de omgeving en spelvrijheid. Hierin kan een kind exploreren en zich overgeven aan spel (Ameling, Cordang, & Damen, 2005).

Zoals vermeld staat in het begin van dit afstudeerproject ligt de nadruk op het vrij spel, vooral recente literatuur toont het belang hiervan aan. Het artikel *Laat spelende kinderen meer risico's nemen* toont aan dat risicovol spelen belangrijk is voor de ontwikkeling. Onder dit spel valt het spelen met gevaarlijke voorwerpen, spelen buiten het zicht, spelen op een grote hoogte of gewoon stoeien. Hiermee kunnen kinderen hun angsten overwinnen en hun grenzen verleggen. Het is belangrijk als ouder om niet onmiddellijk alle vrijheid los te laten, maar dit stap voor stap te doen (Wle, 2017).

De ruimte geven aan kinderen om de wereld en zichzelf te ontdekken wordt besproken in het boek *De opvoedparadox* van Alison Gopnik. Hierbij wordt de nadruk gelegd op de vrijheid tijdens het spel, wat gelinkt kan worden aan het onderwerp van dit afstudeerproject. Kinderen zijn speels en fantasievol en moeten in eerste instantie zoveel mogelijk zichzelf kunnen zijn. De ouders en het onderwijs moeten de drang loslaten om kinderen in een bepaalde richting te sturen. De belangrijkste aspecten van de ontwikkeling leren ze niet in de klas maar op de speelplaats (Gopnik, 2017).

1.2 Context in Ecuador, Gambia en Vlaanderen

1.2.1 Grafische voorstelling parameters

Categorie	Ecuador	Gambia	Vlaanderen
Continent	Zuid-Amerika	Afrika	Europa
Bevolking	15,65 miljoen inwoners	1,97 miljoen inwoners	3,47 miljoen inwoners
Alfabetisme	92 %	51 %	99 %
Bevolking onder armoedegrens	26 %	48 %	11 %

Gemiddeld inkomen per maand (netto)	€ 162	D1200 (€ 24)	€ 2.064
-------------------------------------	-------	--------------	---------

Bron: Barrientos & Soria, 2017; Google, 2014; Waard, 2016, p. 17, 49, 50

1.2.2 Onderwijssysteem

1.2.2.1 Ecuador

In Ecuador wordt het kleuteronderwijs *Educacion Inicial* genoemd; het is niet verplicht maar wordt wel aangeraden ter voorbereiding van een goede overgang naar het eerste leerjaar. Het bestaat uit drie kleuterklassen voor kinderen vanaf twee tot vijf jaar. Na de leeftijd van vijf jaar maken de kleuters de overgang naar het lager basisonderwijs. Het curriculum beschrijft dat kinderen tussen vier en vijf jaar in staat moeten zijn om op spelniveau te kunnen participeren aan groepsspellen verbonden aan regels. Ze kunnen constructies bouwen volgens eigen regels en deze via interactie voorstellen aan anderen. En ze tonen de voorkeur om het merendeel van de tijd samen te spelen met anderen (Andrade, 2014).

1.2.2.2 Gambia

In Gambia bestaat het kleuteronderwijs uit de ‘Early Childhood Care and Education (ECCE)’ waarbij de holistische ontwikkeling van de kinderen wordt bevorderd en om een vlotte overgang te maken naar het lager basisonderwijs. De specifieke doelstellingen van ECCE zijn vooreerst het stimuleren van de fysieke, sociaal-emotionele, cognitieve, morele en creatieve ontwikkeling op een holistische wijze. Daarnaast zijn ook het ontwikkelen van gewoonte voor persoonlijke hygiëne en het ontwikkelen van respect voor anderen. Verder spelen ook het ontwikkelen van een positieve attitude en houding ten aanzien van de school, en de voorbereiding op lager basisonderwijs een belangrijke rol. In het curriculum staat niks vermeld van spel in het kleuteronderwijs. Er wordt voornamelijk de focus gelegd op het lager basisonderwijs en het secundair onderwijs (Jeng et al., 2011).

Ongeveer 4% van het nationale inkomen wordt door de Gambiaanse overheid besteed aan onderwijs. Van de bevolking is er 37% geschoold en 51% kan lezen en schrijven, waarvan het merendeel mannen. Er wordt nog steeds voorrang gegeven aan jongens voor het volgen van onderwijs. Er bestaat geen leerplicht, maar de meeste kinderen starten met het volgen van onderwijs op vijf- of zesjarige leeftijd.

De voorkeur gaat uit om kinderen zo vroeg mogelijk onderwijs te laten volgen, wat leidt tot een opkomende groei van vierjarige kleuters in het onderwijs (Waard, 2016).

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen publieke en privéscholen. De publieke scholen komen het meeste voor en worden opgericht en gesteund door de overheid. Het onderwijs is gratis, maar er wordt een bijdrage gevraagd voor het schoolfonds, schooluniform, boeken, schriften, potloden en dergelijke. Hiernaast zijn er ook particuliere scholen, ook wel Non Governmental Organisation-scholen (NGO-scholen) genoemd. Dit zijn scholen die zonder hulp van de overheid tot stand worden gebracht en waarbij alle kosten worden doorgerekend aan de ouders (Waard, 2016).

1.2.2.3 Vlaanderen

Het basisonderwijs omvat het kleuteronderwijs en het lager onderwijs. De kleuterschool is kosteloos toegankelijk voor kinderen van tweeënhalf tot zes jaar, het is niet verplicht maar bijna alle kinderen in Vlaanderen gaan naar de kleuterklas (Het Vlaamse Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2008).

Er wordt gebruik gemaakt van ontwikkelingsdoelen die verwijzen naar basiscompetenties waarover de kleuters moeten beschikken. “Ontwikkelingsdoelen zijn minimumdoelen op vlak van kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes die de school bij haar leerlingen moet nastreven.” Deze doelen worden geordend binnen zes leergebieden namelijk: lichamelijke opvoeding, Nederlands, mens en maatschappij, wetenschappen en techniek, muzische vorming en wiskundige initiatie. Het aspect spel wordt niet als apart aspect vermeld, maar zit vermengd in alle voorgaande leergebieden. Er kan dus gesteld worden dat spel wordt geïntegreerd binnen de ontwikkelingsdoelen in het kleuteronderwijs (Vlaamse overheid, 2017).

2. Praktijkstudie

In Ibarra, Ecuador vindt het onderzoek plaats in *Centro de Desarrollo Infantil Chispitas de Universidad Technica del Norte*. Het is een privéschool gelinkt met de universiteit *Universidad Technica del norte (UTN)*. Op deze school zitten slechts een 40-tal kleuters die allemaal kind zijn van de studenten die les volgen op de universiteit.

In Sanyang, Gambia vindt het onderzoek plaats in twee scholen. Een privéschool *Kobisala nursery and primary school* en een publieke school *Sanyang Lower Basic school*. Op de particuliere kleuterschool zitten een 100-tal kleuters waarvan maximaal 25 kleuters per klas. Op de publieke kleuterschool zitten rond de 400 kleuters die per 45 in de klas zijn ingedeeld.

In Maaseik, Vlaanderen vindt het onderzoek plaats in *De Beverburcht Vrije Kleuterschool Maaseik*. Dit is een publieke school die deel uitmaakt van het katholiek basisonderwijs. Het maximaal aantal kinderen per klas is 23, maar niet iedere klas bereikt dit maximum. De school telt ongeveer 250 kleuters en bestaat uit drie vestigingen in Maaseik, Wurfeld en Aldeneik.

2.1 Inventarisatie van (spel)materiaal- en omgeving

Deze tabel toont een overzicht van de inventarisatie van het (spel)materiaal en de (spel)omgeving in de stagescholen in Ecuador, Gambia en Vlaanderen. Van Gambia wordt een onderscheid gemaakt tussen de inventarisatie van de privéschool en de publieke school. De tabel is tot stand gekomen door een inventarisatie-instrument opgemaakt in de bijlagen. Dit instrument is opgesteld vanuit de ‘Preschool Environment Checklist en de ‘ECERS-R Materials Checklist (Early Childhood Environment Rating Scale – Revised edition)’ (Harms, Clifford, & Cryer, 1998). Voor de indeling werd de structuur van de spelschijf gebruikt, geraadpleegd uit het ‘Stimulate-Enjoy-Safety’ (SES) programma (Lemmens et al., 2011).

(Spel)omgeving en (spel)materiaal	Aanwezig: Ja of Nee			
	Ecuador	Gambia privéschool	Gambia publieke school	Vlaanderen
1. Ruimteopstelling				
Hoekenindeling	Nee	Nee	Nee	Ja
Voldoende aantal tafels en stoelen	Ja	Ja	Ja	Ja
Ruimte georganiseerd voor zelfstandig gebruik	Nee	Nee	Nee	Ja
2. Lichaam				
Lichaamsmotoriek				

Ruimte voor grofmotorisch spel: binnen	Nee	Nee	Nee	Ja
Ruimte voor grofmotorisch spel: buiten	Ja	Ja	Ja	Ja
Grofmotorisch materiaal (bewegingsmateriaal)	Ja	Ja	Ja	Ja
Handmotoriek				
Fijn motorisch materiaal	Ja	Ja	Ja	Ja
3. Sociaal-emotioneel				
Groeps- en gezelschapsspellen				
Bordspellen	Nee	Ja	Nee	Ja
Kaartspellen	Nee	Ja	Nee	Ja
Expressie en creatief materiaal				
Muziekinstrumenten	Ja	Ja	Nee	Ja
Schrijfmateriaal	Ja	Ja	Ja	Ja
Sensopatisch materiaal	Ja	Ja	Ja	Ja
Fantasiematerialen				
Huishouden	Ja	Ja	Ja	Ja
Dieren	Ja	Ja	Ja	Ja
Voertuigen	Nee	Ja	Ja	Ja
Beroepen/werkplaats	Ja	Ja	Nee	Ja
4. Cognitie				
Puzzels en denkspellen				
Puzzels	Ja	Ja	Ja	Ja
Denkspellen	Nee	Ja	Ja	Ja
Bouw- en constructiematerialen				
Blokken	Ja	Nee	Ja	Ja

Andere constructiematerialen	Ja	Ja	Nee	Ja
5. Andere				
Taalondersteunend materiaal	Ja	Ja	Ja	Ja
Technologie	Ja	Nee	Nee	Ja
Educatieve materialen	Ja	Ja	Ja	Ja

Tabel 1: Overzicht van inventarisatie van het (spel)materiaal en de (spel)omgeving in de bezochte kleuterscholen Ecuador, Gambia en Vlaanderen.

Opvallend aan de tabel is dat er in de scholen betrokken bij het project in Ecuador en Gambia binnen geen ruimtes zijn voorzien om tot grofmotorisch spel te komen (bijvoorbeeld een turnzaal). Dit in tegenstelling tot de context buiten waar er wel grofmotorisch materiaal aanwezig is. In alle drie de landen zijn het ruime speelplaatsen in verhouding tot het aantal kinderen. Het aanwezige (spel)materiaal van buiten dat in de school in Gambia bestaat uit een glijbaan, wip, ballen, springtouwen, autobanden, klimrek en weliswaar een kapotte schommel. Er is een ruimte voorzien voor te voetballen waarbij een goal gemaakt wordt door plaatsing van twee stokken in de grond en een parcours door autobanden die zich voor de helft in de grond bevinden.

De school in Ecuador beschikt over glijbanen, hoepels, loopauto's, speelgoedhuizen, ballen, schommels, klimmateriaal en een speeltunnel. *De Beverburcht* in Vlaanderen is uitgerust met klimtoestellen met een glijbaan, wip, ballen, driewielers, houten speelconstructies, zandbakken en een voetbalterrein.

In tegenstelling tot Vlaanderen wordt in Ecuador en Gambia geen gebruik gemaakt van hoeken binnen de klas om de verschillende ontwikkelingsgebieden te stimuleren door vrij spel. De hoeken die aanwezig zijn in de school in Vlaanderen zijn een poppenhoek, blokkenhoek, knutselhoek, winkelhoek, computerhoek, zandbaktafel, leeshoek en de hoek voor kringmomenten. De klaslokalen in Gambia bestaan uit een krijtbord, tafels en stoelen die gegroepeerd worden in vier blokken of in rij vorm naar het bord staan gericht.

In Ecuador beschikken de klaslokalen over een ‘whiteboard’ en een kast voor knutselmateriaal en opdrachtbladeren en tafels en stoelen staan in een halve cirkel naar het bord gericht.

In beide landen is er geen zelfstandig gebruik van (spel)materiaal en vrij spel mogelijk of wordt dit niet toegelaten. In Gambia wordt er geen (spel)materiaal gebruikt binnen de lessen, in Ecuador is dit soms wel het geval indien het materiaal wordt aangereikt. Dit zijn dan fijnmotorische- en constructiematerialen zoals kralen rijgen, duploblokken, bloemconstructies en dergelijke.

Westerse landen sponsoren spelmaterialen aan de twee scholen in Gambia. Deze materialen worden gestockeerd in opslagruimten die enkel toegankelijk zijn voor personeelsleden. Daardoor is er geen (spel)materiaal aanwezig in de klaslokalen maar enkel in de opslagruimten. De leerkrachten halen hier ook geen materiaal uit om het aan te bieden aan de kinderen in de context binnen en buiten. Dit materiaal bestaat uit puzzels, fijnmotorische spellen en constructie-, gezelschaps- en fantasiespellen.

De aanduiding of het (spel)materiaal wel of niet aanwezig is, kan een vertekend beeld geven. Hiermee wordt bedoeld dat indien ‘ja’ vermeld staat in de overzichtsgrafiek, dit niet wil per se zeggen dat er veel materiaal binnen deze categorie aanwezig is. Om een gedetailleerder en juister beeld te krijgen van het aanwezige (spel)materiaal is het noodzakelijk om de inventarisatielijsten te bekijken die vermeld staan in de bijlagen.

2.2 Spelobservaties

In elk land hebben we acht kleuters geselecteerd waarvan evenveel jongens als meisjes van vierjarige leeftijd. Het zijn allemaal kleuters met een normale ontwikkeling. Er vonden twee soorten spelobservaties plaats: observaties van vrij spel op de speelplaats en observaties van vrij “aangereikt” spel. Met dit laatste wordt bedoeld dat er (spel)materialen (bekend en onbekend) werden aangereikt door de observatoren. Hierbij vond enkel een observatie plaats, er werd dus niet geïntervenieerd tijdens het spelgebeuren.

Tijdens het vrij ‘aangereikt’ spel werd in Ecuador aanwezig (spel)materiaal van in de school en zelfgemaakt materiaal (memory en pittenzakkussens) aangereikt. In Gambia werd aanwezig (spel)materiaal van in de school en enkele materialen vanuit België (puzzels, ballonnen

speelgoedauto's en -dieren) aangereikt. De gegevens van de spelobservaties van de twee scholen (privé en publieke school) in Gambia worden tijdens de verwerkingen in de grafieken samengevoegd. Binnen elke school in Gambia, privéschool en publieke school, zijn niet voldoende vierjarige kleuters aanwezig om per school acht kinderen te selecteren voor observatie. Hierdoor is geopteerd om slechts vier kinderen per school te observeren. In totaal worden er dus acht kinderen geobserveerd, verdeeld over beide scholen. Zo kan een vergelijking gemaakt worden met Ecuador en Vlaanderen.

2.2.1 Algemene observatiewijzer voor spel

De algemene observatiewijzer heeft als doel een globaal overzicht weer te geven van het spel van een kind en geeft de inhoudelijke kwaliteit van het spel weer. Een verkorte versie van de indeling volgens R. Vedder werd hiervoor gekozen. De observatiewijzer geeft een beeld van hoe het kind het spel beleeft en hoe lang en met welk (spel)materiaal het kind speelt. De beoordeling van de observatiewijzer is gekoppeld aan de ontwikkelingsfase van het kind en signaleert eventuele achterstanden (Ameling et al., 2005).

In de wijzer worden spelgebieden en kwalitatieve spelcategorieën vermeld die worden aangekruist verschillend van individu tot individu. Verder worden de naam van het kind, de leeftijd, de datum van observatie, de groep, de school en de naam van de observant vermeld. Er worden acht spelgebieden vermeld die overeenkomen met de speltypen van Bühler in de literatuurstudie. Dit zijn manipuleren, sensopatisch spel, functioneel spel, rollenspel, combinatiespel, constructief spel, symbolisch spel en regelspel. Wanneer een kind een bepaald spelniveau bereikt, wil dat niet zeggen dat de vorige niveaus geen rol meer spelen (Ameling et al., 2005).

De vier spelcategorieën (spelkwaliteit, spelkeuze, spelduur en contact tijdens het spel) worden gescoord op basis van sterktes en zwaktes binnen het spel. Er wordt gebruik gemaakt van een vierpuntsschaal waarbij vak 1 het meest aansluit bij de linkerkant, dit zijn de zwaktes binnen het spel. Vak 4 sluit het meest aan bij de rechterkant, dit zijn de sterktes binnen het spel. Het vak dat het meest aansluit dient aangekruist te worden (Ameling et al., 2005).

Bij de spelkwaliteit dienen de aspecten geobserveerd te worden of het kind tot spel komt of het kind uit zichzelf tot variaties komt of dat het spelgedrag eenzijdig blijft. Daarnaast wordt gekeken of het kind zich kan uiten via het spel en plezier beleeft binnen het spel.

Verder wordt geobserveerd of het kind op het ontwikkelingsniveau speelt en op planmatige of impulsieve wijze speelt (Amelsvoort et al., 2013).

Kinderen kunnen voorkeur hebben voor bepaalde spelen afhankelijk van ervaring, rijping en mentale leeftijd. Bij de spelkeuze dienen de aspecten geobserveerd te worden of het kind zelf kiest waarmee hij/zij speelt, onbekende (spel)materialen verkent en met elk (spel)materiaal durft te spelen. Verder wordt gekeken of het kind (spel)materiaal kiest op eigen niveau en hierin varieert (Amelsvoort et al., 2013).

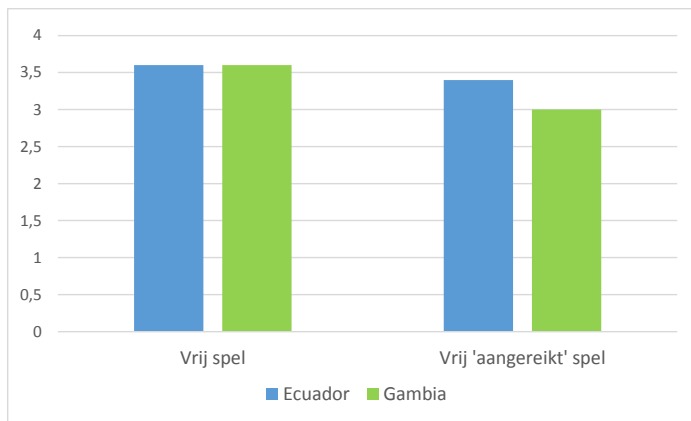
Bij de spelduur dienen de aspecten geobserveerd te worden of het kind zijn (spel)activiteit afmaakt of het spel telkens onderbroken wordt. Daarnaast wordt gekeken of het kind zich concentreert op één spel of steeds een ander spel aanvangt. Verder wordt geobserveerd of het kind over doorzettingsvermogen beschikt en voor hoe lang het kind speelt (Amelsvoort et al., 2013).

Als laatste wordt bij het contact tijdens het spel geobserveerd of het kind gebruik maakt van communicatie, ingaat op suggesties van anderen en voor zichzelf kan opkomen gedurende het spel. Daarnaast wordt gekeken of het kind overwegend alleen speelt of ook samen speelt met andere kinderen, en of het materiaal kan delen met andere kinderen (Amelsvoort et al., 2013).

2.2.2 Gelijkenissen en verschillen binnen de schoolcontext

Hieronder wordt een grafiek getoond die een vergelijking weergeeft tussen het vrij spel en het vrij “aangereikt” spel in Ecuador en Gambia. In Gambia is er een groot verschil tussen het vrij spel en het vrij ‘aangereikt’ spel, in Ecuador is dit verschil kleiner.

De volgende hoofdstukken (2.2.2.1 en 2.2.2.2) tonen de verschillen aan binnen de spelcategorieën: spelkwaliteit, spelkeuze, spelduur en contact tijdens het spel. Binnen de observatiewijzer wordt een vierpuntsschaal gebruikt waarvan de cijfers op de y-as staan weergegeven. Enkele observatiewijzers per land waarvan de gegevens gebruikt zijn voor de staafdiagrammen zijn terug te vinden in de bijlagen (1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 3.1 en 3.2). De staafdiagrammen zijn de gemiddelde scores van alle kinderen vanuit de observatiewijzers berekend. Dit wil zeggen dat per onderdeel van de spelcategorieën (zie grafiek 2 tot en met 9) het gemiddelde van alle acht kinderen per land wordt berekend.

Grafiek 1: vergelijking tussen vrij spel en vrij 'aangereikt' spel in Ecuador en Gambia

2.2.2.1 Vergelijking van vrij spel tussen Ecuador en Gambia

Tijdens het vrij spel op de speelplaats in Gambia komen alle spelvormen aan bod. Dit uit zich in volgende activiteiten: rollen met autobanden, imitatiespel van vechtsporten, kringspelen zoals handjeklap en 'kat en muis', spelen met takken en ermee in het zand tekenen, spelen op de wiplank, klimmen en draaien op de rekstok, steentjes verzamelen om mee te bouwen, ronde voorwerpen zoals een kleine bal of uitgedroogde sinaasappel over de glijbaan laten rollen van onder naar boven, regelspel waarbij het doel is dat een kind van de ene kant van een afgebakend terrein naar de andere kant rent, terwijl andere kinderen het kind proberen aan te gooien met schoenen.

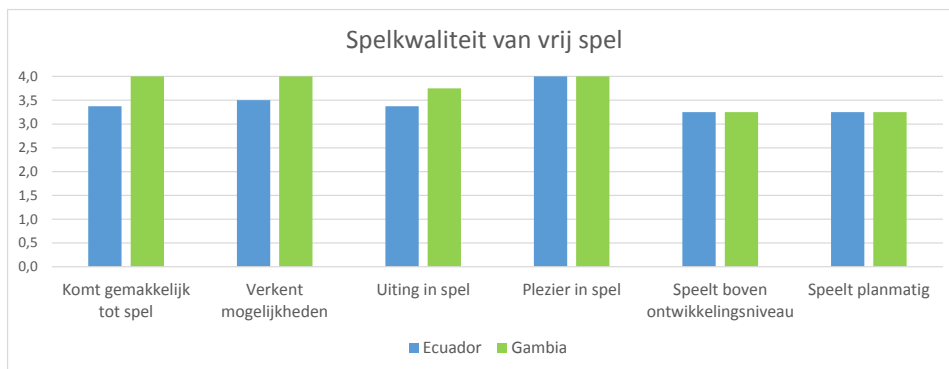
Hierbij kan de link gelegd worden naar de studie over spel in Tanzania vanuit de literatuurstudie, waarbij in Gambia en Tanzania vooral fysiek spel, balspelen en traditionele spellen worden gespeeld door de kinderen en beperkt 'materialenspel'.

Tijdens het vrij spel op de speelplaats in Ecuador komen alle spelvormen voor. Dit uit zich in de volgende activiteiten: parcours bouwen met grof motorisch materiaal, rollenspel gezin in speelgoedhuisje, constructies vormen van ballen en loopauto's, symbolisch spel door imitatie monsters, verjaardag en tv-programma's, schommelen; voetballen en gooien met de bal.

Grafiek 2 geeft de spelkwaliteit per onderdeel van het vrij spel in Ecuador en Gambia weer. Hieruit blijkt dat Gambia bij drie onderdelen hoger scoort dan Ecuador, en bij drie onderdelen een gelijkmatige score behaalt ten opzichte van Ecuador. De gelijkenissen binnen beide landen bestaan erin dat alle geobserveerde kinderen plezier beleven in het spel en planmatig en op het ontwikkelingsniveau spelen. Er vinden enkele verschillen plaats in beide landen.

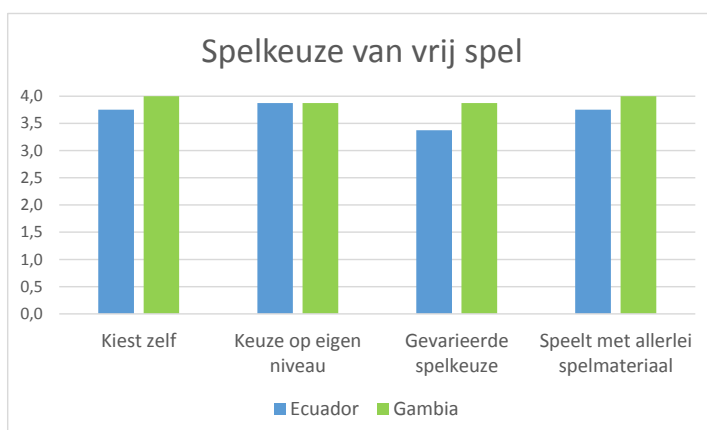
In Gambia komen de kinderen heel gemakkelijk tot spel terwijl er in Ecuador enkele kinderen zijn die minder vlot tot spel komen. Maar uiteindelijk komt ieder kind wel tot spel.

De Gambiaanse kleuters verkennen vanuit zichzelf diverse mogelijkheden zoals met autobanden vooruit en achteruit rollen, erop staan, met hun buik erop liggen, erin gaan zitten enzovoort. In Ecuador doen de kinderen dit ook, maar in iets mindere mate. De Gambiaanse kinderen spelen vooral gevechtsspellen wat leidt tot uiting van agressie in het spel. De Ecuadoraanse kinderen doen vooral aan rollenspel waarbij de observator iets minder expressie van de kinderen waarneemt.

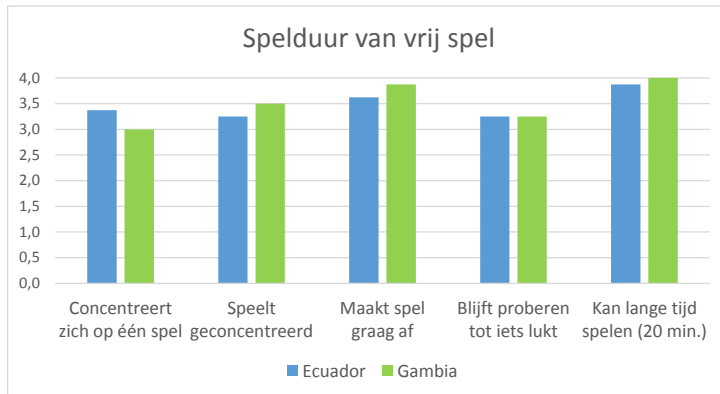
Grafiek 2: vergelijking van spelkwaliteit per onderdeel van vrij spel in Ecuador en Gambia

Grafiek 3 geeft de spelkeuze per onderdeel van het vrij spel in Ecuador en Gambia weer. Hieruit blijkt dat alle onderdelen uitgezonderd de gevarieerde spelkeuze, zich ongeveer op hetzelfde niveau bevinden in beide landen. In Gambia spelen de kinderen evenwel gevarieerder dan in Ecuador.

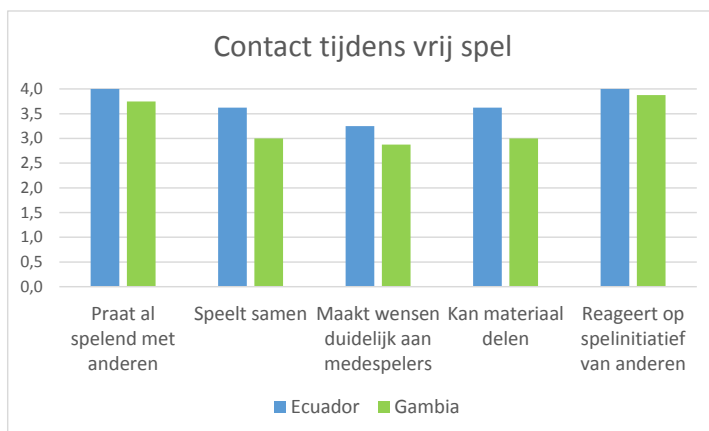
Grafiek 3: vergelijking van spelkeuze per onderdeel van vrij spel in Ecuador en Gambia

Grafiek 4 geeft de spelduur per onderdeel van het vrij spel in Ecuador en Gambia weer. Hieruit blijkt dat alle onderdelen zich ongeveer op hetzelfde niveau bevinden in beide landen. De enige uitzondering hier vormt het onderdeel ‘zich concentreren op één spel’ waarbij de Gambiaanse kinderen meer van spel wisselen dan de kinderen in Ecuador.

Grafiek 4: vergelijking van spelduur per onderdeel van vrij spel in Ecuador en Gambia

Grafiek 5 geeft het contact tijdens het vrij spel per onderdeel in Ecuador en Gambia weer. De geobserveerde Gambiaanse kinderen scoren op deze spelcategorie over het algemeen lager dan de Ecuadoraanse kinderen.

Grafiek 5: vergelijking van contact tijdens vrij spel per onderdeel in Ecuador en Gambia

2.2.2.2 Vergelijking van vrij ‘aangereikt’ spel tussen Ecuador en Gambia

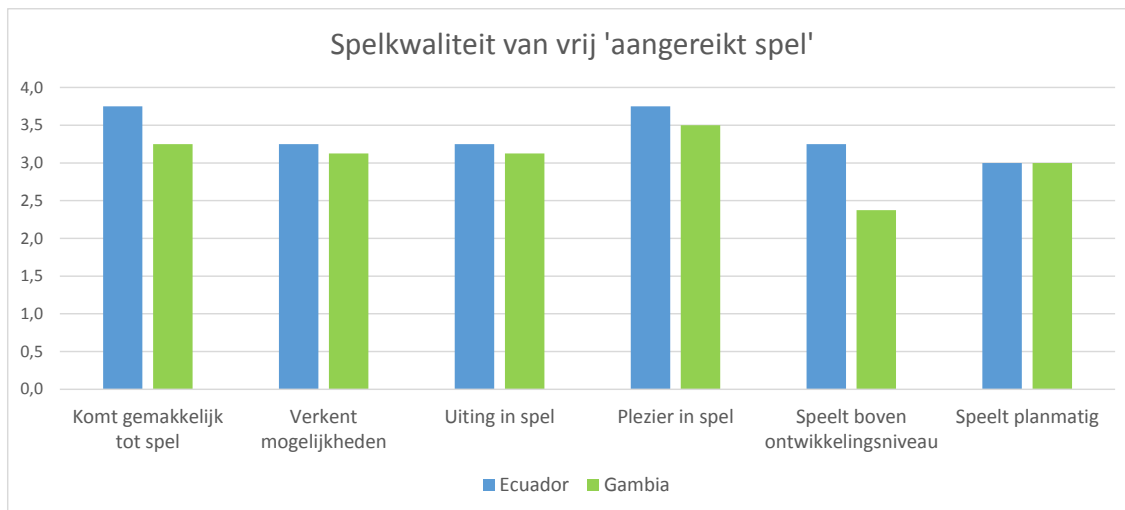
In Gambia worden voor de observaties van vrij ‘aangereikt’ spel steeds twee vierjarige kleuters uit de klas genomen tijdens de les. Zoals vermeld staat in de methodologie zijn dit vierjarige kleuters met een normale ontwikkeling die regelmatig naar de kleuterschool gaan. Hiermee worden kinderen bedoeld die minstens vier van de vijf dagen aanwezig zijn op de school. Deze observaties vinden plaats buiten op de speelplaats, waarbij de kleuters de helft van het terrein mogen benutten.

Het volgende (spel)materiaal, zowel bekend als onbekend, wordt klaar gelegd door de observator: puzzels +3 jaar, ballonnen, speelgoeddieren- en auto's, knuffeldieren, blokken, bal en tekenmateriaal. De spelgebieden symbolisch-, combinatie- en constructiespel komen het meest aan bod tijdens het vrij 'aangereikt' spel.

De observator toont de kleuter het (spel)materiaal en vertelt hun dat ze ermee mogen spelen. In tegenstelling tot het vrij spel op de speelplaats komen de kleuters nu moeilijker tot spel. Dit kan het gevolg zijn van verschillende mogelijkheden zoals niet bekend zijn met het (spel)materiaal, angst dat enkel zij uit de klas worden gehaald door voor hun een vreemde, geen begrip en/of kennis van de Engelse taal. Het staat niet onomstotelijk vast dat het een gevolg is van opgegeven mogelijkheden; hiervoor is verder onderzoek nodig.

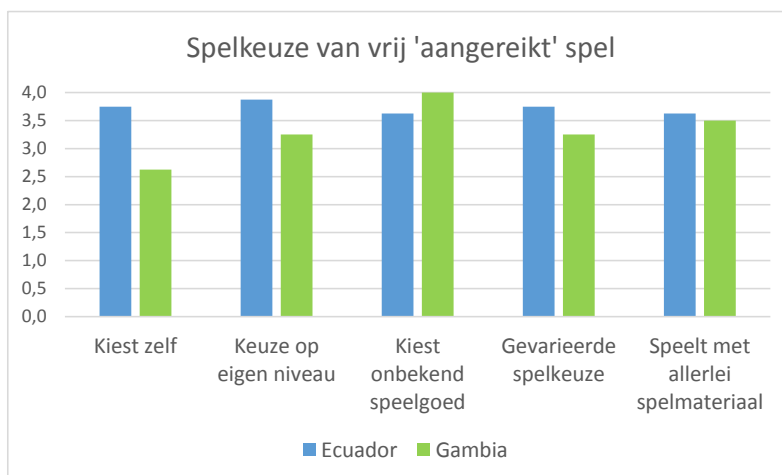
In Ecuador vinden de observaties van het vrij 'aangereikt' spel plaats in het vertrouwde klaslokaal. Tijdens de speeltijden werden steeds twee kleuters apart gehaald om te observeren in het klaslokaal. Het (spel)materiaal wordt op voorhand klaar gelegd door de observator. Dit bestaat uit een stapeltoren, pittenzakkussens, gereedschap, puzzels, boeken, duploblokken, memory en handpoppen. De observator vertelt de kinderen dat ze met het voorziene (spel)materiaal mogen spelen. De spelgebieden die het meest aan bod komen zijn symbolisch constructie- en rollenspel.

Grafiek 6 geeft de spelkwaliteit per onderdeel van het vrij 'aangereikt' spel in Ecuador en Gambia weer. Hieruit blijkt dat alle onderdelen, uitgezonderd 'gemakkelijk tot spel komen en spelen boven het ontwikkelingsniveau', zich ongeveer op hetzelfde niveau bevinden in beide landen. In Gambia komen de kinderen minder vlot tot spel en spelen de meeste kinderen op hun ontwikkelingsniveau. Enkele Ecuadoraanse kinderen spelen boven hun ontwikkelingsniveau door het participeren aan regelspel.

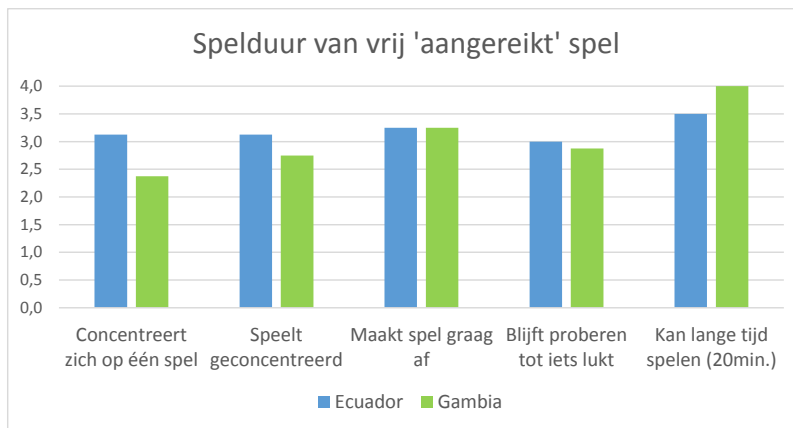
Grafiek 6: vergelijking van spelkwaliteit per onderdeel van vrij 'aangereikt' spel in Ecuador en Gambia

Grafiek 7 geeft de spelkeuze per onderdeel van het vrij 'aangereikt' spel in Ecuador en Gambia weer. Opmerkelijk in Gambia is dat enkele kinderen bij het begin van het observatiemoment niet zelf (spel)materiaal kiezen, maar door hun spelpartner gaan ze gedurende de spelactiviteit wel zelf het (spel)materiaal kiezen. Over het algemeen scoren de Gambiaanse kinderen lager op deze spelcategorie dan de kinderen in Ecuador.

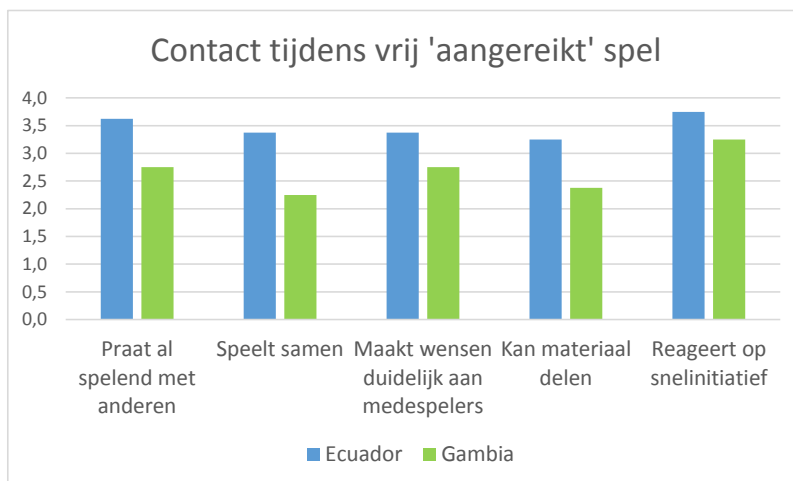
Grafiek 7: vergelijking van spelkeuze per onderdeel van vrij 'aangereikt' spel in Ecuador en Gambia

Grafiek 8 geeft de spelduur per onderdeel van het vrij 'aangereikt' spel in Ecuador en Gambia weer. Hieruit blijkt dat Gambia lager scoort op de onderdelen 'concentreert zich op één spel' en 'speelt geconcentreerd'. Enkele geobserveerde Ecuadoraanse kinderen kunnen nog geen 20 minuten spelen.

Grafiek 8: vergelijking van spelduur per onderdeel van vrij 'aangereikt' spel in Ecuador en Gambia

Grafiek 9 geeft het contact tijdens het vrij 'aangereikt' spel per onderdeel in Ecuador en Gambia weer. Opmerkelijk is dat de Gambiaanse kinderen op deze spelcategorie veel lager scoren ten opzichte van de geobserveerde kinderen in Ecuador.

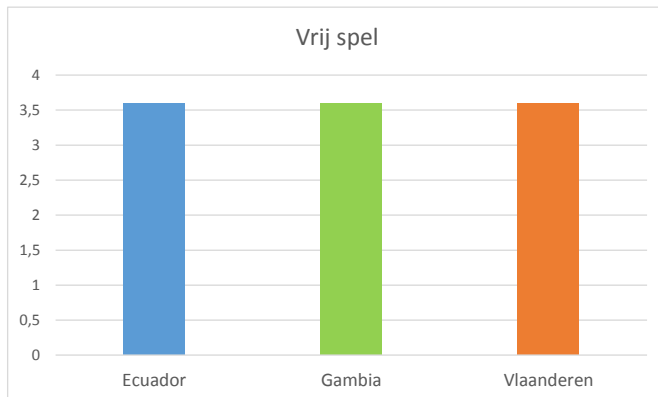

Grafiek 9: vergelijking van contact tijdens vrij 'aangereikt' spel in Ecuador en Gambia

2.2.2.3 Vergelijking van vrij spel tussen Ecuador, Gambia en Vlaanderen

In de observatiewijzer wordt een vierpuntsschaal gebruikt waarvan de cijfers in de grafiek op de y-as weergegeven staan. Enkele observatiewijzers per land waarvan de gegevens gebruikt zijn voor de staafdiagrammen zijn terug te vinden in de bijlagen (1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 3.1 en 3.2). In de staafdiagrammen worden de gemiddelde scores van alle kinderen voor vrij spel vanuit de observatiewijzers berekend. Dit wil zeggen dat er per land van elk onderdeel van de spelcategorieën over vrij spel een gemiddelde wordt gemaakt. Vervolgens wordt uit deze gegevens nog een gemiddelde getrokken om tot de staafdiagrammen te komen.

Vrij spel vindt in Gambia en Ecuador enkel buiten plaats op de speelplaats; in Vlaanderen komt vrij spel in de context binnen en buiten voor. Zoals te zien is in de onderstaande grafiek kan voorzichtig gesteld worden dat de geobserveerde kinderen zich op hetzelfde niveau van vrij spel bevinden, maar inhoudelijke verschillen bevatten. Deze verschillen zijn terug te vinden in de gedetailleerde grafieken van de spelcategorieën (spelkwaliteit, spelkeuze, spelduur en contact tijdens het spel) die vermeld staan in hoofdstuk 2.2.1.1. Het vrij spel in Vlaanderen wordt uitgediept in het volgende hoofdstuk.

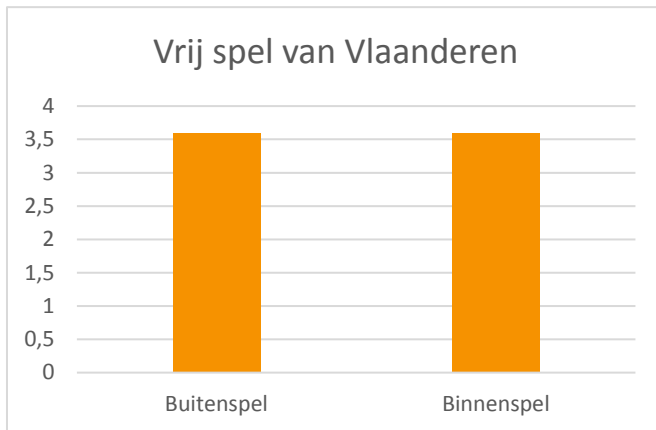

Grafiek 10: vergelijking van vrij spel in Ecuador, Gambia en Vlaanderen

2.2.2.4 Vergelijking tussen vrij binnenspel en vrij buitenspel in Vlaanderen

Zoals te zien is op onderstaande grafiek wordt er een vergelijking gemaakt tussen het vrij spel binnen in de klas en buiten op de speelplaats, deze bevinden zich op hetzelfde niveau. Het vrij spel op de speelplaats bestaat uit alle spelvormen. Dit uit zich in de volgende activiteiten: fietsen op driewielers, spelen op klimtoestel en glijbaan, spelen op de wip, speurtocht naar insecten, spelen in de zandbak, parcours van houten speelconstructie waar de kinderen over lopen en op- en afspringen, renspelletjes zoals tikkertje, voetballen en imitatiespel van draken. In Vlaanderen wordt in de klassen dagelijks gemiddeld anderhalf uur aan vrij spel besteed, waarbij alle spelvormen terugkomen.

Activiteiten die gespeeld worden in de klas zijn onder meer: winkelbediende in de winkelhoek, aan de zandtafel, moeder- en vaderrol in poppenhoek; tekenprogramma op de computer, constructief spel met clics, duplo ziekenhuis, treinspoor, auto's, puzzels, buizenconstructie en magneetblokken. Verder schilderen, tekenen, kleien, knippen en plakken kinderen in de knutselhoek. En spelen de kinderen gezelschapsspelen zoals Bunny Hop, vormdomino, mens-erger-je-niet, memory, symbolisch spel zoals verkleden als een vogel, imitatie van draken en spelen met het poppenhuis.

Grafiek 11: Vergelijking van vrij spel binnen en buiten in Vlaanderen

2.2.2.5 Aanvullende straatobservaties

Ten slotte worden nog enkele straatobservaties van vrij spel besproken die zich per toeval voordeden. In Ecuador zijn er enkele oudere kleuters die aan het voetballen zijn met een sinaasappel. Dit toont de vindingrijkheid aan waarover de kinderen beschikken, ze vinden altijd wel een manier om tot spel te komen met eender welk object. Bij een andere observatie zijn oudere kleuters aan het knikkeren waarbij ze een eigen wedstrijd hebben bedacht. Dit spel valt onder het spelgebied regelspel.

In Gambia is er een jonge kleuter die een barbiepop op z'n rug heeft gebonden met een draagdoek. Dit imitatiespel vindt zijn afkomst bij de observatie van moeders die met hun kinderen op de rug rondlopen, een taak die de dochters vaak moeten overnemen. Andere observaties zijn kinderen die hoog in de boom klimmen en spelen met een bal of hond. Verder ook nog een meisje dat een doosje gebruik als spiegel om zichzelf op te maken.

2.2.3 Gelijkenissen en verschillen van spel binnen de thuiscontext

Via vragenlijsten wordt informatie verzameld over spel in de thuiscontext. Per land is een vragenlijst terug te vinden in de bijlagen (1.3, 2.3 en 3.3). Dit gebeurt op twee manieren: door de vragenlijsten mee te geven aan de ouders of de vragen te stellen via een interview. In Gambia worden de interviews met de ouders van de vier geobserveerde kinderen geregeld door de directeur van de privékleuterschool *Kobisala*.

In de publieke kleuterschool *SLBS* in Gambia worden er geen interviews of vragenlijsten afgenomen bij de ouders van de vier geobserveerde kinderen. In Ecuador en Vlaanderen worden aan de ouders van de geobserveerde kinderen de vragenlijsten meegegeven. De vragen van het interview en de vragenlijst zijn dezelfde. In totaal worden de vragen over spel in de thuiscontext afgenomen bij vier kinderen in Gambia, acht in Ecuador en acht in Vlaanderen.

De kinderen in Ecuador spelen in de thuiscontext zowel binnen als buiten. Binnenshuis bestaat het spel over het algemeen uit tekenen, verven, prentenboeken bekijken, spelen met speelgoed dieren of -auto's, eigen naam schrijven en puzzelen. Activiteiten buitens huis zijn onder andere in de tuin of in het park voetballen, fietsen en met speelgoedauto's spelen. De meeste kleuters hebben geen broers of zussen omdat het kinderen zijn van studenten van de *UTN*. Vaak spelen ze met buurtkinderen, neven, nichten of hun ouders.

In de huidige maatschappij wordt steeds meer gebruik gemaakt van technologie; dit is ook een groeiend fenomeen in ontwikkelingslanden. De tijds besteed aan technologie verschilt per land. In Ecuador kijken de kinderen gemiddeld anderhalf uur per week naar tv of spelen ze spelletjes op de tablet of gsm. Kinderen in Vlaanderen kijken gemiddeld elf uur per week naar tv of spelen spelletjes op de tablet, gsm of computer. In Gambia kijken de kinderen gemiddeld vijf uur per week naar tv. Deze gegevens worden bekomen uit de antwoorden uit de interviews met de ouders of de vragenlijsten die meegegeven zijn aan de ouders.

Kinderen in Vlaanderen spelen binnen en buiten in de thuiscontext. Het binnenspel bestaat uit volgende activiteiten: functioneel spel met speelgoedvoertuigen en werkbank met gereedschap. En verder constructief spel met blokken, lego, K'nex, puzzels, duploblokken of kleuren en tekenen met kleurpotloden op papier en met krijt op een bord. De kinderen spelen gezelschapsspelen zoals monopoly, vier-op-een-rij, bordspellen, toren van Pisa of bekijken van boeken. Het rollenspel gebeurt met poppen, verkleedkleden, speelgoedkeuken –en winkel, 'guitar hero', piano spelen en het symbolisch spel gebeurt met playmobil en dinosaurussen. Het buitenspel bestaat uit activiteiten als fietsen, voetballen, trampolinespringen, schommelen, spelen in de zandbak en op een klimtoestel. Indien in de woonomgeving geen buitenspel mogelijk is, gaan sommige ouders een speelplaats bezoeken om hun kinderen buiten te laten spelen of gaan ze wandelen.

In Gambia spelen de kinderen in de thuiscontext voornamelijk buiten en enkel 's avond binnenshuis. Het buitenspel bestaat uit de activiteiten: voetballen, imitatiespel van tuinieren, poetsen en bidden, symbolisch spel door het praten tegen dieren en hiermee te spelen, in en op voorwerpen klimmen, tekenen en schrijven in het zand. Hiernaast regelspel waarbij het doel is dat een kind van de ene kant van een afgebakend terrein naar de andere kant rent, terwijl andere kinderen het kind proberen aan te gooien met schoenen, en andere regelspelen zoals tikkertje en verstoppertje. Tijdens binnenspel komen spelactiviteiten voor zoals symbolisch spel met knuffeldieren en speelgoedieren, tekenen en kleuren, liedjes zingen en dansen.

Stimulatie door de ouders in Vlaanderen wordt sterk toegepast om de ontwikkeling van hun kind(eren) te stimuleren. In Gambia vindt weinig tot geen stimulatie door de ouders plaats, zij laten de kinderen vooral zelfstandig spelen. In Ecuador is het daarentegen afhankelijk van ouder tot ouder of ze hun kind spelstimulatie aanbieden hun kind.

2.3 Spelbegeleiding

2.3.1 Opleidingsgraad leerkrachten en manier van lesgeven

Opvallend is dat in Ecuador, Gambia en Vlaanderen het allemaal vrouwelijke leerkrachten zijn die onderwijzen in de kleuterscholen waar de stages doorgingen. In Ecuador kunnen ze een driejarige bacheloropleiding aan de hogeschool studeren of een vierjarige masteropleiding aan de universiteit (UNESCO, 2007). In Vlaanderen is het een driejarige bacheloropleiding aan de hogeschool (Het Vlaamse Ministerie van Onderwijs en Vorming, 1994) en in Gambia een driejarige bacheloropleiding aan de hogeschool (Darboe, 2011).

In Gambia wordt op een directieve manier lesgegeven, hiermee wordt bedoeld dat er geen interactie plaatsvindt tussen leerkracht en kinderen. In Vlaanderen daarentegen wordt ontwikkelings- en kindgericht gewerkt. Hierbij worden de verschillende ontwikkelingsgebieden gestimuleerd door spelsituaties te creëren waarbij kleuters vrij omgaan met (spel)materialen. De kleuterleerkrachten kijken steeds naar de interessesporen van de kinderen en spelen hierop in door middel van thema's. In Ecuador nemen de leerkrachten de rol van bemiddelaar aan. Ze gaan in gesprek met de leerlingen, tonen interesse in wat de kinderen doen en geven positieve feedback (UNESCO, 2007).

2.3.2 Uitvoering spelactiviteiten

In Ecuador blijkt dat na het opstellen van de inventarisatielijst weinig tot geen materiaal aanwezig is op het vlak van grove motoriek en cognitie. Na bespreking met de leerkrachten, is er gekozen om een aantal (spel)materialen die alle ontwikkelingsgebieden stimuleren (motorische-, cognitieve-, sociaal-emotionele ontwikkeling enzovoort) zelf te maken en ook door een schrijnwerker te laten maken. Dit zelfgemaakt (spel)materiaal bestaat uit memoryspellen en pittenzakkussens. De schrijnwerker maakt evenwichtsbalken, twee- en driedimensionale puzzels, een zandbak en een gebogen klimrek. Hiernaast worden ook zelf spelactiviteiten in groep uitgevoerd zoals de schrijfdans om de schrijfmotoriek te bevorderen en lessen voor lichamelijke opvoeding. In deze bewegingslessen wordt gebruik gemaakt van het aanwezige materiaal zoals hoepels, kleine ballen, speeltunnel en de zelfgemaakte pittenzakkussens.

In Gambia worden spelactiviteiten in groep binnen en buiten uitgevoerd, en dit met (spel)materiaal dat aanwezig is in de twee kleuterscholen dus er wordt niks nieuws aangereikt. De spelactiviteiten zijn een bewegingsspel gelinkt aan het alfabet om de volgorde van de letters en het schrijven ervan te stimuleren. Er wordt gebruik gemaakt van minikrijtborden om het schrijven van het alfabet te bevorderen, verfactiviteiten, in kringvorm letters en cijfers schrijven in het zand. Verder worden kringspelen gespeeld zoals chinees voetbal, blindeman en spelen met de parachute. In Vlaanderen worden dagelijks spelactiviteiten uitgevoerd door de leerkrachten, de onderzoeker voerde geen extra activiteiten uit.

Opmerkelijk is dat de meeste leerkrachten in Gambia en Ecuador weinig interesse en enthousiasme toonden tijdens de uitvoering van spelactiviteiten door de stagiairs. Daarnaast ondernamen de ze weinig actie tot participatie of overname van de activiteit.

2.3.3 Leerkrachten informeren over belang van spel

Er worden twee interactieve workshops gegeven in Gambia over het belang en gebruik van spel(materialen) tijdens leeractiviteiten. Deze workshops bestaan uit een korte presentatie en een interactief gedeelte waarbij samen spelactiviteiten met de leerkrachten worden uitgevoerd.

Dit zijn activiteiten zoals chinees voetbal, in kringvorm de bal naar elkaar gooien met gradaties die gelinkt zijn aan leerstof bijvoorbeeld dieren, alfabet, kleding, verfactiviteit over wat ze in het weekend gedaan hebben en voorstellen aan de anderen, schrijfpatronen leren via dobbelsteen enzovoort. De focus is om de leerkrachten in de rol van de kinderen te plaatsen. In Ecuador en Vlaanderen hebben geen workshops plaatsgevonden.

De leerkrachten van beide scholen, privé- en publieke school, reageerden enthousiast op de interactieve workshops. Ze hadden niet verwacht dat spel zo een grote invloed kon hebben op de ontwikkeling van het kind. Voordien gebruikten ze spel weinig tot niet als leeractiviteit. Met het aanwezige (spel)materiaal in de scholen hebben we aangetoond wat er allemaal mee gedaan kan worden. De meeste leerkrachten gingen deze zaken meenemen in hun dagelijks handelen binnen de klas, maar of ze dit ook echt gedaan hebben is nog de vraag. Organisatorisch wordt er nog niks veranderd om meer ruimte te bieden voor vrij spel, hoewel de schooldirecteuren zouden de leerkrachten er in de toekomst wel steeds meer op zouden wijzen.

Discussie

Een eerste bedenking is dat er veel literatuur beschikbaar is over spel in het algemeen en steeds meer recente literatuur over vrij spel. Hieruit blijkt dat vrij spel een belangrijke invloed heeft op de ontwikkeling van kleuters. Nochtans wordt vrij spel te weinig gestimuleerd in België en ontwikkelingslanden. Dit is ook terug te zien binnen de specifieke stagecontexten in Ecuador en Gambia. Wanneer de zoektermen specifiek gericht worden op spel binnen ontwikkelingslanden, komt naar voren dat er nog maar weinig onderzoek over is uitgevoerd.

Voor de start van het praktijkonderzoek kan er geen beeld gevormd worden over spel binnen de specifieke onderzoekcontexten in Ecuador en Gambia. Binnen het kwalitatief onderzoek wordt gebruik gemaakt van een observatiewijzer om het vrij spel in kaart te brengen en van een inventarisatielijst over de (spel)omgeving en het -materiaal. Er traden heel wat problemen op tijdens de verwerking van de geobserveerde gegevens.

De observatiewijzer maakt gebruik van een vierpuntsschaal die start vanaf het getal één tot en met vier. Tijdens het overleg met de statisticus komt naar voren dat beter gewerkt wordt met een vierpuntsschaal die start vanaf het getal nul tot en met drie, omdat nul als ondergrens een realistischer beeld weergeeft.

Een andere kritische bevinding hierover is dat de observatiewijzer moeilijk interpreteerbaar is. Omwille van dit aspect en het feit dat er slechts acht kinderen per land worden geobserveerd, moet het trekken van een conclusie uit de resultaten voorzichtig gebeuren. De grafieken kunnen een vertekend beeld geven. Wanneer er een verschil is van bijvoorbeeld 0,5 lijkt dit al snel een groot verschil, terwijl dit in de werkelijkheid niet het geval is. De zelfgemaakte inventarisatielijst is niet gestandaardiseerd omdat het een combinatie is van twee bestaande lijsten, namelijk de 'Preschool Environment Checklist en de ECERS-R' (Harms, Clifford, & Cryer, 1998).

Een derde kritische bevinding is dat de bekomen informatie vanuit de thuiscontext niet op dezelfde manier wordt afgenomen, maar de 'outcome' wel hetzelfde is. Door beperkte respons van de ouders in Ecuador is het moeilijk om een vergelijking te maken. Verder was er verminderde interesse, enthousiasme en participatie van de leerkrachten in Gambia en Ecuador tijdens de uitvoering van de spelactiviteiten.

In beide ontwikkelingslanden is voldoende (spel)materiaal aanwezig, maar het wordt te weinig ingezet door de leerkrachten en de kinderen krijgen te weinig kans om gebruik te maken van dit materiaal voor vrij spel. Om hieraan te verhelpen werden interactieve workshops voor de leerkrachten georganiseerd. Omwille van de uiteenlopende stageplaatsen heeft er helaas ook weinig communicatie en overleg kunnen plaatsvinden bij problemen tijdens de projectstages.

Suggesties voor toekomstige afstudeerprojecten in ontwikkelingslanden zijn spelintegratie in de klassen waarbij de focus ligt op het begeleiden van de leerkrachten door middel van interactieve workshops, en het maken van een vergelijking tussen de spelontwikkeling bij 'special needs' kinderen en kinderen met een normale ontwikkeling. Eén van de taken van de ergotherapeut is om de participatie van 'special needs' kinderen in de schoolcontext te vergroten. Om eventuele achterstanden in de spelontwikkeling te verminderen kan naast de algemene observatiewijzer voor spel gebruik worden gemaakt van een vervolgwijzer met vragen om een duidelijker beeld te krijgen van de probleemstelling en een spelbegeleidingswijzer (Ameling et al., 2005).

Conclusie

Uit de literatuurstudie wordt gesteld dat vrij spel een belangrijk aspect is om de ontwikkeling te stimuleren. De resultaten geven weer dat er vrij spel aanwezig is binnen de kleuterscholen in Ecuador, Gambia en Vlaanderen. Dit zou meer toegelaten moeten worden in de scholen, zodat de kinderen de vrijheid hebben om te spelen en om zichzelf en de wereld te ontdekken.

Allereerst wordt een antwoord op de hoofdonderzoeksvraag geformuleerd: (spel)materiaal wordt door de 24 kleuters op verschillende manieren gebruikt tijdens het vrij spel in de bezochte kleuterscholen binnen de drie contexten. In Gambia en Vlaanderen komen alle spelvormen voor, in Ecuador alles behalve sensopatisch spel. De literatuur beschrijft dat bouwen, klussen, huishoudelijke taken en koken universele thema's zijn die herkenbaar zijn voor alle kinderen over verschillende culturen. Binnen deze specifieke onderzoekscontexten kwamen deze thema's ook aan bod tijdens het vrij spel van de kleuters.

Vervolgens wordt er een antwoord geformuleerd op de subonderzoeksvraag over (spel)omgeving: in de ontwikkelingslanden wordt er in de klassen niet gewerkt met hoeken. Er zijn voldoende aantal tafels en stoelen beschikbaar voor alle kinderen: deze staan in Gambia gegroepeerd en in Ecuador staan ze in een halve cirkel gericht naar het bord. Dit in tegenstelling tot België waar de tafels en stoelen verdeeld staan over de verschillende hoeken. De meerwaarde van de verdeling in hoeken is dat de kinderen zelfstandig gebruik kunnen maken van het aanwezige (spel)materiaal en vrij kunnen spelen.

Op de speelplaatsen in de drie stagecontexten is er grofmotorisch materiaal aanwezig. Binnen de klassen verschilt dit van land tot land. In Ecuador is er vooral fijnmotorisch- en constructiemateriaal aanwezig, en in Vlaanderen is er van alle soorten (spel)materiaal aanwezig. In Gambia is er materiaal aanwezig dat zich in opslagruimten bevindt, dit wordt niet gebruikt door de leerkrachten binnen leeractiviteiten en wordt niet aangeboden aan de kinderen op de speelplaats.

Er vond geen onderzoek plaats naar de manier waarop spel geïntroduceerd kan worden binnen de dagelijkse leeractiviteiten in de kleuterschool. De leerkrachten informeren over het belang en gebruik van spel tijdens de lessen wordt gedaan door middel van interactieve workshops, dit werd enkel in Gambia uitgevoerd.

De kleuters worden in Gambia en Ecuador in de klas niet gestimuleerd via vrij spel, de kleuters worden in Ecuador wel gestimuleerd door aangereikt spel. De kinderen in Vlaanderen worden op alle vlakken van de ontwikkeling gestimuleerd via vrij spel in de klas en op de speelplaats, In Vlaanderen worden de kinderen op alle vlakken gestimuleerd via vrij spel, zowel binnen in de klas als buiten op de speelplaats. Dit zou kunnen suggereren het dat kleuteronderwijs in Vlaanderen beter is afgestemd op de noden van de kinderen. Aangezien slechts enkele scholen bij het onderzoek betrokken zijn, dringt een veralgemening zich echter niet op.

Bibliografie

Artikels

- Ameling, M., Cordang, M., & Damen, L. (2005). Spel en spelbegeleiding *Stichting leerplanontwikkeling (SLO)*.
- Andrade, A. E. (2014). *Curriculo Educacion Inicial* Ecuador Ministerio de Educacion
- Bazyk, S., Stalnaker, D., Llerena, M., Ekelman, B., & Bazyk, J. (2003). Play in Mayan Children *American Journal of Occupational Therapy*, 57, p. 273-283.
- Eberle, S. G. (2014). The Elements of Play: Toward a Philosophy and a Definition of Play. *American Journal of Play*, 6(2).
- Grantham-McGregor, S., Cheung, Y., Cueto, S., Glewwe, P., Richter, L., & Strupp, B. (2007). Developmental potential in the first 5 years for children in developing countries. *Lancet*, p. 60-70.
- Harms, T., Clifford, R. M., & Cryer, D. (1998). ECERS-R Materials Checklist
- Het Vlaamse Ministerie van Onderwijs en Vorming. (2008). *Onderwijs in Vlaanderen: Een brede kijk op het Vlaamse onderwijslandschap*.
- Isenberg, Packer, J., Quisenberry, & Nancy. (2002). Play: essential for all children (A Position Paper of the Association for Childhood Education International). 79(1).
- Jeng, M., Senghore, O., Ndow, I., Fatajo, L., Bittaya, F. D., Touray, F. M., . . . Jammeh, B. (2011). *Curriculum framework for basic education* Gambia.
- Knox, S. (2008). Development and Current Use of the Revised Knox Preschool Play Scale p. 55.
- Lemmens, J. (2016). HC 2.4.2: Introductie Methodische principes SPEL "therapie". Dia 30-46.
- Lemmens, J., Valy, J., Granitzer, M., & Verhegghen, B. (2011). Het "Stimulate-Enjoy-Safety" (SES) programma: spelbegeleiding van ernstig ondervoede kinderen in Ethiopië.
- Lester, S., & Russell, W. (2010). Children's right to play: An examination of the importance of play in the lives of children worldwide. *Working Paper*, 57.
- Milteer, R. M., & Ginsburg, K. R. (2012). The Importance of Play in Promoting Healthy Child Development and Maintaining Strong Parent-Child Bond: Focus on Children in Poverty. *PEDIATRICS by American Academy of Pediatrics*, 129, p. 204-213.
- Moller, S. J. (2015). Imagination, Playfulness and Creativity in Children's Play with Different Toys. *American Journal of Play*, 7, p. 322-346.

- Nwokah, E., Hsu, H.-C., & Gulker, H. (2013). The Use of Play Materials in Early Intervention *American Journal of Play*, 5, p. 187-218.
- Roopnarine, J. L., & Davidson, K. L. (2015). Parent-Child Play across Cultures: Advancing Play Research *American Journal of Play*, 7, p. 228-252.
- Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties. (1989). Verdrag inzake de Rechten van het Kind. p. 11, Artikel 31.
- Theobald, M., Danby, S., Einarsdottir, J., Bourne, J., Jones, D., Ross, S., . . . Carter-Jones, C. (2015). Children's Perspective of Play and Learning for Educational Practice *Education sciences*, 5, p. 345-362.
- UNESCO. (2007). Ecuador: Early Childhood Care and Education (ECCE) programmes *EFA Global Monitoring Report*.
- Watts, T., Stagnitti, K., & Brown, T. (2014). Relationship Between Play and Sensory Processing: A Systematic Review. *American Journal of Occupational Therapy*, 68, p. 37-46.

Boeken

- Amelsvoort, H. v., Damhuis, M., & Bolhuis, N. (2013). *Spelend ontwikkelen: spelmogelijkheden en vormen van spelagogische begeleiding voor mensen met een verstandelijke beperking* (2^e druk ed.). Assen Koninklijke Van Gorcum b.v.
- Coussens, M., Flypo, I., Ureel, H., Vandevyver, I., & Steene, D. V. D. (2014). *Ergotherapie en ontwikkelingsproblemen: basisboek voor kwaliteitsvolle hulpverlening* (A.-M. Denolf & J. Daems Eds. 1ste druk ed.). Leuven Acco
- Gopnik, A. (2017). *De opvoedparadox: over de ouder als tuinman of timmerman*: Nieuwezijds b.v.
- Spaargaren, E., Poel, L. v. d., & Knijnenburg, N. (2015). *Kinderrevalidatie* (M. Hadders-Algra, K. Maathuis, R. F. Pangalila, J. G. Becher, & J. d. Moor Eds. 5e herziene druk ed.). Assen: Koninklijke Van Gorcum b.v.
- Spaargaren, E., & Taam, S. (2012). *Grondslagen van de ergotherapie* (M. I. Granse, M. v. Hartingsveldt, & A. Kinébanian Eds. 3e druk ed.). Amsterdam: Reed Business Education.
- Waard, P. d. (2016). *Reishandboek Gambia: praktische en culturele gids met alle bezienswaardigheden* (2e herziene druk ed.): Elmar.

Waard, P. d. (2016). *Reishandboek Gambia: praktische en culturele gids met alle bezienswaardigheden* (2^e herziene druk ed.): Elmar.

Internetbronnen

Barrientos, M., & Soria, C. (2017). Index mundi. Retrieved from

<http://www.indexmundi.com/g/g.aspx?v=39&c=ga&l=nl>

Darboe, J. S. (2011). Plight of trainee teachers from the gambia college. *The Daily News*.

Retrieved from <http://dailynews.gm/africa/gambia/article/plight-of-trainee-teachers-from-the-gambia-college>

Eggbird. (2008-2016). ICF-CY. Retrieved from [https://class.who-](https://class.who-fic.nl/browser.aspx?scheme=ICF-CY-nl.cla)

[fic.nl/browser.aspx?scheme=ICF-CY-nl.cla](https://class.who-fic.nl/browser.aspx?scheme=ICF-CY-nl.cla)

Google. (2014). Gegevens van de wereldbank. Retrieved from

<https://www.google.be/publicdata>

Het Vlaamse Ministerie van Onderwijs en Vorming. (1994). *Onderwijs in Vlaanderen*.

Retrieved from <http://onderwijs.vlaanderen.be>

Vlaamse overheid. (2017). Curriculum (AKOV-Agentschap voor kwaliteitszorg in Onderwijs en Vorming). Retrieved from

<http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/basisonderwijs/kleuteronderwijs/algemene-uitgangspunten/index.htm>

Wle. (2017). Laat spelende kinderen meer risico nemen. Retrieved from

http://www.standaard.be/cnt/dmf20170331_02810376

Bijlagen

Bijlage 1: Ecuador

- 1.1 Algemene observatiewijzer voor vrij spel
- 1.2 Algemene observatiewijzer voor vrij ‘aangereikt’ spel
- 1.3 Vragenlijst over spel in de thuiscontext
- 1.4 ‘Informed consent’

Bijlage 2: Gambia

- 2.1 Algemene observatiewijzer voor vrij spel
- 2.2 Algemene observatiewijzer voor vrij ‘aangereikt’ spel
- 2.3 Vragenlijst over spel in de thuiscontext

Bijlage 3: Vlaanderen

- 3.1 Algemene observatiewijzer voor vrij buitenspel
- 3.2 Algemene observatiewijzer voor vrij binnenspel
- 3.3 Vragenlijst over spel in de thuiscontext

Bijlage 4: Inventarisatielijst

- 4.1 Inventarisatielijst voor (spel)omgeving en (spel)materiaal in Ecuador
- 4.2 Inventarisatielijst voor (spel)omgeving en (spel)materiaal in privéschool *Kobisala* in Gambia
- 4.3 Inventarisatielijst voor (spel)omgeving en (spel)materiaal in publieke school *SLBS* in Gambia
- 4.4 Inventarisatielijst voor (spel)omgeving en (spel)materiaal in Vlaanderen

1.1 Algemene observatiewijzer voor vrij spel: Ecuador

Naam leerling: A. (meisje)	Groep: 3 ^e kleuterklas			
Leeftijd: 4 jaar	School: <i>Centro de Desarrollo Infantil Chispitas de Universidad Technica del Norte</i>			
Datum observatie: 2017	Naam observant: Kim Thomassen			
Spelgebied (aankruisen):	Manipuleren	X	Combinatiespel	X
	Sensopatisch spel		Constructief spel	
	Functioneel spel	X	Symbolisch spel	X
	Rollenspel	X	Regelspel	X

1	2	3	4
---	---	---	---

Kies en kruis het vakje aan: 1 sluit het meest aan bij de linkerkant en 4 bij de rechterkant.

Spelkwaliteit	1	2	3	4	
Komt niet tot spel				X	Komt gemakkelijk tot spel
Oefent steeds hetzelfde, speelt herhalend				X	Verkent uit zichzelf allerlei mogelijkheden
Past geleerde spelwijze niet toe					Past geleerde spelwijze wel toe
Uit zich niet via het spel				X	Uit zich via het spel
Laat geen plezier bij het spel zien				X	Heeft plezier in het spel
Speelt onder het ontwikkelingsniveau			X		Speelt boven het ontwikkelingsniveau
Speelt impulsief				X	Speelt planmatig

Spelkeuze	1	2	3	4	
Wacht af tot er iets aangeboden wordt				X	Kiest zelf
Kiest meestal onder/boven eigen niveau				X	Keuze is op eigen niveau
Speelt alleen met bekend materiaal					Kiest onbekend speelgoed
Speelt altijd met hetzelfde materiaal				X	Spelkeuze is gevarieerd
Weigert bepaald spelmateriaal				X	Durft met allerlei spelmateriaal te spelen

Spelduur	1	2	3	4	
Pakt/doet steeds een ander spel			X		Concentreert zich op één spel
Is snel afgeleid			X		Speelt geconcentreerd
Maakt een spel niet af				X	Maakt het spel graag af
Geeft snel op als iets niet lukt			X		Blijft proberen tot iets lukt
Kan korte tijd met iets spelen (5 minuten)				X	Kan langere tijd met spel bezig zijn (20 minuten)

Contact tijdens het spel	1	2	3	4	
Maakt geen gebruik van communicatie tijdens het spel				X	Praat al spelend met anderen
Speelt alleen of naast een ander				X	Speelt samen
Kan niet voor zichzelf opkomen tijdens het spel				X	Maakt wensen m.b.t. spel duidelijk aan zijn medespelers
Kan materiaal niet delen			X		Kan materiaal delen
Reageert niet op spelinitiatief van een ander				X	Reageert wel op spelinitiatief van een ander

1.2 Algemene observatiewijzer voor vrij ‘aangereikt’ spel: Ecuador

Naam leerling: A. (meisje)	Groep: 3 ^e kleuterklas			
Leeftijd: 4 jaar	School: <i>Centro de Desarrollo Infantil Chispitas de Universidad Technica del Norte</i>			
Datum observatie: 2017	Naam observant: Kim Thomassen			
Spelgebied (aankruisen):	Manipuleren	X	Combinatiespel	X
	Sensopatisch spel		Constructief spel	X
	Functioneel spel		Symbolisch spel	X
	Rollenspel	X	Regelspel	

1	2	3	4
---	---	---	---

Kies en kruis het vakje aan: 1 sluit het meest aan bij de linkerkant en 4 bij de rechterkant.

Spelkwaliteit	1	2	3	4	
Komt niet tot spel				X	Komt gemakkelijk tot spel
Oefent steeds hetzelfde, speelt herhalend				X	Verkent uit zichzelf allerlei mogelijkheden
Past geleerde spelwijze niet toe					Past geleerde spelwijze wel toe
Uit zich niet via het spel				X	Uit zich via het spel
Laat geen plezier bij het spel zien				X	Heeft plezier in het spel
Speelt onder het ontwikkelingsniveau			X		Speelt boven het ontwikkelingsniveau
Speelt impulsief			X		Speelt planmatig

Spelkeuze	1	2	3	4	
Wacht af tot er iets aangeboden wordt			X		Kiest zelf
Kiest meestal onder/boven eigen niveau				X	Keuze is op eigen niveau
Speelt alleen met bekend materiaal			X		Kiest onbekend speelgoed
Speelt altijd met hetzelfde materiaal				X	Spelkeuze is gevarieerd
Weigert bepaald spelmateriaal				X	Durft met allerlei spelmateriaal te spelen

Spelduur	1	2	3	4	
Pakt/doet steeds een ander spel			X		Concentreert zich op één spel
Is snel afgeleid			X		Speelt geconcentreerd
Maakt een spel niet af			X		Maakt het spel graag af
Geeft snel op als iets niet lukt			X		Blijft proberen tot iets lukt
Kan korte tijd met iets spelen (5 minuten)				X	Kan langere tijd met spel bezig zijn (20 minuten)

Contact tijdens het spel	1	2	3	4	
Maakt geen gebruik van communicatie tijdens het spel				X	Praat al spelend met anderen
Speelt alleen of naast een ander				X	Speelt samen
Kan niet voor zichzelf opkomen tijdens het spel				X	Maakt wensen m.b.t. spel duidelijk aan zijn medespelers
Kan materiaal niet delen			X		Kan materiaal delen
Reageert niet op spelinitiatief van een ander				X	Reageert wel op spelinitiatief van een ander

1.3 Vragenlijst over spel in de thuiscontext: Ecuador

1. Hoeveel uren per dag besteedt uw kind gemiddeld aan spelen (onderscheid tussen buiten- en binnenspel)?

A. speelt buiten gemiddeld 45 minuten per dag. En speelt binnen gemiddeld anderhalf uur per dag.

2. Met welk (spel)materiaal speelt uw kind zoal thuis? Of wat speelt uw kind thuis?

Buitenspel: voetballen en dansen.

Binnenspel: verven, rollenspel met poppen en speelt met loopauto's.

3. Maakt uw kind tijdens het spelen gebruik van communicatie? Zo ja, praat hij tegen zichzelf/in zichzelf of praat hij tegen andere personen?

/

4. Speelt uw kind voornamelijk alleen of samen met broertjes en/of zusjes?

A. speelt door de week samen met buurmeisje en in het weekend speelt ze met haar neven. Ze heeft geen broers of zussen.

5. Speelt u als ouder samen met uw kind? Zo ja, wat voor spel doet u dan?

De ouders spelen met het kind mee met verven, voetballen en rollenspel met de poppen.

6. Hoeveel uren per week besteedt uw kind gemiddeld aan spel met technologie (tv kijken, tablet/Ipad enzovoort)?

A. mag tweeënhalf uur per week spelletjes spelen op de gsm.

1.4 Informed consent: Ecuador

Título de Investigación:

La importancia de la actividad física, el lenguaje y el juego en el desarrollo de los niños

Investigadores:

Sofie Van Wesemael, Lotte Willems, Kim Thomassen

Queridos padres,

Somos tres estudiantes de terapia ocupacional de Bélgica y estamos haciendo una investigación en Ecuador para nuestra tesis. Nuestro objetivo de investigación es evaluar las habilidades motoras de los niños pequeños en países diferentes.

Nos gustaría observar 10 niños usando un 'Fitbit', ese es un marcador de pasos (como una pulsera) y usando placas de habla para medir las habilidades de producción de lenguaje y observar el juego de los niños y niñas en la escuela.

Así podemos comparar los resultados, con los niños de Ecuador, Gambia y Bélgica.

No habrá intervenciones para mejorar la movilidad, sólo la prueba.

Lo que queremos saber: El número de pasos que los niños aquí hacen durante un día normal y el número de palabras que los niños usan durante la prueba en un ambiente normal.

Estos resultados serán utilizados en nuestro proyecto de graduación.

Cabe señalar, que no se utilizarán nombres de conformidad a lo establecido en la ley.

Modo de utilizar el Fitbit:

- Portar durante 24 horas(8am-8am)
- No mantener bajo el agua
- No mover mas que lo normal

Si es posible de hacer esto con los niños para esta investigación, retornar por favor esta carta firmada a la profesora.

Muchas gracias por su cooperación.

Sofie Van Wesemael, Lotte Willems y Kim Thomassen

Nombre:

.....

Fecha:

.....

Firma:

.....

2.1 Algemene observatiewijzer voor vrij spel: Gambia

Naam leerling: N. (jongen)	Groep: Level 1			
Leeftijd: 4 jaar	School: <i>Kobisala nursery school</i> (privéschool)			
Datum observatie: 2017	Naam observant: Charlotte Doucé			
Spelgebied (aankruisen):	Manipuleren	X	Combinatiespel	X
	Sensopatisch spel		Constructief spel	
	Functioneel spel	X	Symbolisch spel	X
	Rollenspel		Regelspel	

1	2	3	4
---	---	---	---

Kies en kruis het vakje aan: 1 sluit het meest aan bij de linkerkant en 4 bij de rechterkant.

Spelkwaliteit	1	2	3	4	
Komt niet tot spel				X	Komt gemakkelijk tot spel
Oefent steeds hetzelfde, speelt herhalend				X	Verkent uit zichzelf allerlei mogelijkheden
Past geleerde spelwijze niet toe					Past geleerde spelwijze wel toe
Uit zich niet via het spel				X	Uit zich via het spel
Laat geen plezier bij het spel zien				X	Heeft plezier in het spel
Speelt onder het ontwikkelingsniveau			X		Speelt boven het ontwikkelingsniveau
Speelt impulsief			X		Speelt planmatig

Spelkeuze	1	2	3	4	
Wacht af tot er iets aangeboden wordt				X	Kiest zelf
Kiest meestal onder/boven eigen niveau				X	Keuze is op eigen niveau
Speelt alleen met bekend materiaal					Kiest onbekend speelgoed
Speelt altijd met hetzelfde materiaal				X	Spelkeuze is gevarieerd
Weigert bepaald spelmateriaal				X	Durft met allerlei spelmateriaal te spelen

Spelduur	1	2	3	4	
Pakt/doet steeds een ander spel			X		Concentreert zich op één spel
Is snel afgeleid				X	Speelt geconcentreerd
Maakt een spel niet af				X	Maakt het spel graag af
Geeft snel op als iets niet lukt			X		Blijft proberen tot iets lukt
Kan korte tijd met iets spelen (5 minuten)				X	Kan langere tijd met spel bezig zijn (20 minuten)

Contact tijdens het spel	1	2	3	4	
Maakt geen gebruik van communicatie tijdens het spel				X	Praat al spelend met anderen
Speelt alleen of naast een ander		X			Speelt samen
Kan niet voor zichzelf opkomen tijdens het spel			X		Maakt wensen m.b.t. spel duidelijk aan zijn medespelers
Kan materiaal niet delen			X		Kan materiaal delen
Reageert niet op spelinitiatief van een ander				X	Reageert wel op spelinitiatief van een ander

2.2 Algemene observatiewijzer voor vrij ‘aangereikt’ spel: Gambia

Naam leerling: N. (jongen)	Groep: Level 1			
Leeftijd: 4 jaar	School: <i>Kobisala nursery school</i> (privéschool)			
Datum observatie: 2017	Naam observant: Charlotte Doucé			
Spelgebied (aankruisen):	Manipuleren	X	Combinatiespel	X
	Sensopatisch spel		Constructief spel	X
	Functioneel spel	X	Symbolisch spel	X
	Rollenspel		Regelspel	

1	2	3	4
---	---	---	---

Kies en kruis het vakje aan: 1 sluit het meest aan bij de linkerkant en 4 bij de rechterkant.

Spelkwaliteit	1	2	3	4	
Komt niet tot spel				X	Komt gemakkelijk tot spel
Oefent steeds hetzelfde, speelt herhalend				X	Verkent uit zichzelf allerlei mogelijkheden
Past geleerde spelwijze niet toe					Past geleerde spelwijze wel toe
Uit zich niet via het spel				X	Uit zich via het spel
Laat geen plezier bij het spel zien				X	Heeft plezier in het spel
Speelt onder het ontwikkelingsniveau		X			Speelt boven het ontwikkelingsniveau
Speelt impulsief				X	Speelt planmatig

Spelkeuze	1	2	3	4	
Wacht af tot er iets aangeboden wordt				X	Kiest zelf
Kiest meestal onder/boven eigen niveau			X		Keuze is op eigen niveau
Speelt alleen met bekend materiaal				X	Kiest onbekend speelgoed
Speelt altijd met hetzelfde materiaal				X	Spelkeuze is gevarieerd
Weigert bepaald spelmateriaal				X	Durft met allerlei spelmateriaal te spelen

Spelduur	1	2	3	4	
Pakt/doet steeds een ander spel		X			Concentreert zich op één spel
Is snel afgeleid		X			Speelt geconcentreerd
Maakt een spel niet af				X	Maakt het spel graag af
Geeft snel op als iets niet lukt			X		Blijft proberen tot iets lukt
Kan korte tijd met iets spelen (5 minuten)				X	Kan langere tijd met spel bezig zijn (20 minuten)

Contact tijdens het spel	1	2	3	4	
Maakt geen gebruik van communicatie tijdens het spel				X	Praat al spelend met anderen
Speelt alleen of naast een ander			X		Speelt samen
Kan niet voor zichzelf opkomen tijdens het spel		X			Maakt wensen m.b.t. spel duidelijk aan zijn medespelers
Kan materiaal niet delen				X	Kan materiaal delen
Reageert niet op spelinitiatief van een ander				X	Reageert wel op spelinitiatief van een ander

2.3 Vragenlijst over spel in de thuiscontext: Gambia

1. Hoeveel uren per dag besteedt uw kind gemiddeld aan spelen (onderscheid tussen buiten- en binnenspel)?

N. speelt buiten gemiddeld twee uren per dag. En speelt binnen gemiddeld anderhalf uur per dag.

2. Met welk (spel)materiaal speelt uw kind zoal thuis? Of wat speelt uw kind thuis?

Buitenspel: voetballen, imitatie van volwassenen die in de tuin werken, regelspelen zoals tikkertje en verstoppertje, regelspel waarbij het doel is dat een kind van de ene kant van een afgebakend terrein naar de andere kant rent, terwijl andere kinderen het kind proberen aan te gooien met schoenen.

Binnenspel: symbolisch spel met knuffeldieren, tekenen en kleuren.

3. Maakt uw kind tijdens het spelen gebruik van communicatie? Zo ja, praat hij tegen zichzelf/in zichzelf of praat hij tegen andere personen?

N. maakt gebruik van communicatie in lokale taal Madinka, tegen zichzelf en met anderen zoals vrienden en neven. Ze vertellen verhalen onder elkaar.

4. Speelt uw kind voornamelijk alleen of samen met broertjes en/of zusjes?

N. speelt buiten samen met vrienden en neven. Wanneer het kind binnen aan spel doet, speelt hij alleen.

5. Speelt u als ouder samen met uw kind? Zo ja, wat voor spel doet u dan?

Geen spelstimulatie door ouders.

6. Hoeveel uren per week besteedt uw kind gemiddeld aan spel met technologie (tv kijken, tablet/Ipad enzovoort)?

N. kijkt gemiddeld zeven uur per week naar tv.

Extra: N. moet de kippen voederen, hij hoeft nog niet te helpen in huishouden omdat hij nog te jong is.

3.1 Algemene observatiewijzer voor vrij buitenspel: Vlaanderen

Naam leerling: Al. (jongen)	Groep: 4 KE			
Leeftijd: 4 jaar	School: <i>De Beverburcht Maaseik</i>			
Datum observatie: 2017	Naam observant: Charlotte Doucé			
Spelgebied (aankruisen):	Manipuleren	X	Combinatiespel	X
	Sensopatisch spel	X	Constructief spel	X
	Functioneel spel	X	Symbolisch spel	X
	Rollenspel		Regelspel	

1	2	3	4
---	---	---	---

Kies en kruis het vakje aan: 1 sluit het meest aan bij de linkerkant en 4 bij de rechterkant.

Spelkwaliteit	1	2	3	4	
Komt niet tot spel				X	Komt gemakkelijk tot spel
Oefent steeds hetzelfde, speelt herhalend				X	Verkent uit zichzelf allerlei mogelijkheden
Past geleerde spelwijze niet toe					Past geleerde spelwijze wel toe
Uit zich niet via het spel				X	Uit zich via het spel
Laat geen plezier bij het spel zien				X	Heeft plezier in het spel
Speelt onder het ontwikkelingsniveau			X		Speelt boven het ontwikkelingsniveau
Speelt impulsief			X		Speelt planmatig

Spelkeuze	1	2	3	4	
Wacht af tot er iets aangeboden wordt				X	Kiest zelf
Kiest meestal onder/boven eigen niveau				X	Keuze is op eigen niveau
Speelt alleen met bekend materiaal					Kiest onbekend speelgoed
Speelt altijd met hetzelfde materiaal				X	Spelkeuze is gevarieerd
Weigert bepaald spelmateriaal				X	Durft met allerlei spel materiaal te spelen

Spelduur	1	2	3	4	
Pakt/doet steeds een ander spel			X		Concentreert zich op één spel
Is snel afgeleid				X	Speelt geconcentreerd
Maakt een spel niet af				X	Maakt het spel graag af
Geeft snel op als iets niet lukt				X	Blijft proberen tot iets lukt
Kan korte tijd met iets spelen (5 minuten)				X	Kan langere tijd met spel bezig zijn (20 minuten)

Contact tijdens het spel	1	2	3	4	
Maakt geen gebruik van communicatie tijdens het spel				X	Praat al spelend met anderen
Speelt alleen of naast een ander			X		Speelt samen
Kan niet voor zichzelf opkomen tijdens het spel			X		Maakt wensen m.b.t. spel duidelijk aan zijn medespelers
Kan materiaal niet delen				X	Kan materiaal delen
Reageert niet op spelinitiatief van een ander				X	Reageert wel op spelinitiatief van een ander

3.2 Algemene observatiewijzer voor vrij binnenspel: Vlaanderen

Naam leerling: Al. (jongen)	Groep: 4KE			
Leeftijd: 4 jaar	School: <i>De Beverburcht Maaseik</i>			
Datum observatie: 2017	Naam observant: Charlotte Doucé			
Spelgebied (aankruisen):	Manipuleren	X	Combinatiespel	X
	Sensopatisch spel	X	Constructief spel	X
	Functioneel spel	X	Symbolisch spel	X
	Rollenspel	X	Regelspel	

1	2	3	4
---	---	---	---

Kies en kruis het vakje aan: 1 sluit het meest aan bij de linkerkant en 4 bij de rechterkant.

Spelkwaliteit	1	2	3	4	
Komt niet tot spel				X	Komt gemakkelijk tot spel
Oefent steeds hetzelfde, speelt herhalend				X	Verkent uit zichzelf allerlei mogelijkheden
Past geleerde spelwijze niet toe					Past geleerde spelwijze wel toe
Uit zich niet via het spel				X	Uit zich via het spel
Laat geen plezier bij het spel zien				X	Heeft plezier in het spel
Speelt onder het ontwikkelingsniveau			X		Speelt boven het ontwikkelingsniveau
Speelt impulsief			X		Speelt planmatig

Spelkeuze	1	2	3	4	
Wacht af tot er iets aangeboden wordt				X	Kiest zelf
Kiest meestal onder/boven eigen niveau				X	Keuze is op eigen niveau
Speelt alleen met bekend materiaal				X	Kiest onbekend speelgoed
Speelt altijd met hetzelfde materiaal				X	Spelkeuze is gevarieerd
Weigert bepaald spelmateriaal				X	Durft met allerlei spelmateriaal te spelen

Spelduur	1	2	3	4	
Pakt/doet steeds een ander spel			X		Concentreert zich op één spel
Is snel afgeleid				X	Speelt geconcentreerd
Maakt een spel niet af				X	Maakt het spel graag af
Geeft snel op als iets niet lukt				X	Blijft proberen tot iets lukt
Kan korte tijd met iets spelen (5 minuten)				X	Kan langere tijd met spel bezig zijn (20 minuten)

Contact tijdens het spel	1	2	3	4	
Maakt geen gebruik van communicatie tijdens het spel				X	Praat al spelend met anderen
Speelt alleen of naast een ander			X		Speelt samen
Kan niet voor zichzelf opkomen tijdens het spel				X	Maakt wensen m.b.t. spel duidelijk aan zijn medespelers
Kan materiaal niet delen				X	Kan materiaal delen
Reageert niet op spelinitiatief van een ander				X	Reageert wel op spelinitiatief van een ander

3.3 Vragenlijst over spel in de thuiscontext: Vlaanderen

1. Hoeveel uren per dag besteedt uw kind gemiddeld aan spelen (onderscheid tussen buiten- en binnenspel)?

Al. speelt tijdens de schooldagen gemiddeld twee uren per dag. In de weekenden en vakanties speelt hij gemiddeld zeven uren per dag. Hij speelt het liefste buiten, als het mooi weer is speelt hij alle speeluren buiten.

2. Met welk (spel)materiaal speelt uw kind zoal thuis? Of wat speelt uw kind thuis?

Buitenspel: voetballen, zandbak, klimtoestel en schommel.

Binnenspel: Playmobil, duplo, speelgoedauto's, speelgoedkeuken, werkbank, speelgoedwinkel, bordspellen, dinosaurussen, spelletjes op de tablet en sula op de computer (online spellen en quizzes over schoolvakken).

3. Maakt uw kind tijdens het spelen gebruik van communicatie? Zo ja, praat hij tegen zichzelf/in zichzelf of praat hij tegen andere personen?

Al. maakt gebruik van communicatie in het Nederlands, tegen zichzelf en met anderen zoals jongere broer, ouders, andere kinderen enzovoort.

4. Speelt uw kind voornamelijk alleen of samen met broertjes en/of zusjes?

Al. speelt alleen en samen met jongere broer en ouders.

5. Speelt u als ouder samen met uw kind? Zo ja, wat voor spel doet u dan?

De ouders spelen met het kind mee met spellen zoals voetbal, gezelschapsspellen enzovoort.

6. Hoeveel uren per week besteedt uw kind gemiddeld aan spel met technologie (tv kijken, tablet/Ipad enzovoort)?

Al. kijkt tijdens de schooldagen gemiddeld tien uren per week tv en speelt hij spellen op de tablet en/of computer. Tijdens de weekenden en vakanties kijkt hij gemiddeld 21 uren per dag tv en speelt hij spellen op de tablet en/of computer.

4.1 Inventarisatielijst voor (spel)omgeving en (spel)materiaal in Ecuador

(Spel)omgeving en (spel)materiaal	Aanwezig	Opmerkingen
1. Ruimte opstelling		
Minstens vijf verschillende hoeken die variatie bieden binnen het leren	Nee	Alle drie de kleuterklassen zijn niet verdeeld in hoeken. De tafels en stoelen staan in een halve cirkel gericht naar het bord. Er is één aparte kast voor het knutselmateriaal, één voor de schoolopdrachten in op te bergen en één voor de boekentassen en jassen.
Voldoende tafels en stoelen voor de hoeveelheid kinderen	Ja	Voor elk kind is er één tafel en één stoel voorzien.
Ruimten zijn georganiseerd voor zelfstandig gebruik door kinderen	Nee	In de 3 ^e kleuterklas zijn er 2 doorzichtige dozen (constructiemateriaal). Andere (spel)materialen zijn binnen niet beschikbaar om mee te spelen. In de 1 ^{ste} en 2 ^e kleuterklas is er binnen geen speelgoed toegankelijk voor de kleuters. Buiten zijn er enkele materialen niet tot beschikking van de kinderen, indien dit het geval is staat dit er bij geschreven.
2. Lichaam		
Lichaamsmotoriek		
Ruimte voor grofmotorisch spel: binnen	Nee	
Ruimte voor grofmotorisch spel: buiten	Ja	
Grofmotorische materialen (bewegingsmaterialen)	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Twee glijbanen (groot en klein) - 90 hoepels (allemaal dezelfde grootte in verschillende kleuren) - Vijftien loopauto's/vrachtwagens

		<ul style="list-style-type: none"> - Twee huisjes (groot en klein) - 40 zachte ballen aanwezig buiten van verschillende grootten en 400 kleine plasticen ballen. - Twee grote schommels en vier kleine schommels - Klimmateriaal: trappen voor tot bij de glijbaan te geraken - Eén speeltunnel
Handmotoriek		
Fijnmotorische materialen	Ja	- Kralen rijgen (verschillende grootten)
3. Sociaal-emotioneel		
Groeps- en gezelschapsspelen		
Bordspellen	Nee	
Kaartspellen	Nee	
Expressie en creatieve materialen		
Muziekinstrumenten	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Zes trommels - Tamboerijnen - Blokfluiten - Rammelaren
Schrijfmateriaal	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Papier - Potloden + kleurpotloden

Sensopatische materialen	Ja	- Klei
Fantasiematerialen		
Huishouden	Ja	- Handpoppen - Keuken in huisje, zonder materiaal. Kinderen gebruiken gras om mee te spelen
Dieren	Ja	- Twaalf stokpaardjes
Voertuigen	Nee	- De kinderen brengen soms auto's van thuis mee
Beroepen/werkplaats	Ja	- Speelgoed gereedschap
4. Cognitie		
Puzzels en denkspelletjes		
Puzzels	Ja	- Houten puzzels (voor ieder kind één puzzel beschikbaar) - Inlegpuzzels - Domino
Denkspellen	Nee	
Bouw- en constructiematerialen		
Blokken	Ja	- Lego blokken
Andere constructiematerialen	Ja	- Stapeltoren met ringen - Driedimensionale knutselbloemen - Knutselbloemen

5. Andere		
Taalondersteunende materialen	Ja	- Vertelboeken: verhalen staan in computer, ze worden niet vaak voorgelezen, maar getoond op de computer en scherm via beamer
Technologie	Ja	- Computer met beamer
Educatieve materialen	Ja	- Werkboek - Agenda

4.2 Inventarisatielijst voor (spel)omgeving en (spel)materiaal in privéschool 'Kobisala' Gambia

(Spel)omgeving en (spel)materiaal	Aanwezig	Opmerkingen
1. Ruimte opstelling		
Minstens vijf verschillende hoeken die variatie bieden binnen het leren	Nee	Er is geen mogelijkheid tot hoekenwerk. De tafels en stoelen staan gegroepeerd of in horizontale rijvormen gericht naar het bord.
Voldoende tafels en stoelen voor de hoeveelheid kinderen	Ja	Ieder kind deelt een bank met één of twee kinderen. Er is voldoende zitplaats voor ieder kind.
Ruimten zijn georganiseerd voor zelfstandig gebruik door kinderen	Nee	In iedere klas staat er een kast waarin werkboeken, evaluatieboeken, (kleur)potloden, slijpers, gommen en soms educatief materiaal ligt. Het educatief materiaal wordt niet gebruikt in de lessen. Er zijn twee afgesloten opslagruimten aanwezig met (spel)materiaal.

2. Lichaam		
Lichaamsmotoriek		
Ruimte voor grofmotorisch spel: binnen	Nee	
Ruimte voor grofmotorisch spel: buiten	Ja	
Grofmotorische materialen (bewegingsmaterialen)	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Eén schommel (niet in gebruik) - Autobanden: half in de grond als parcours en losse banden - Twee stokken in de grond die dienen als goals voor voetbal, geen afgebakend voetbalterrein - Drie parachutes - Tien springtouwen (groot en klein) - Eén diabolo met stokken - Eén windvlieger - Ballen: twee basketballen, twee mousse ballen, één zachte stekelbal, twee plastic ballen, voetballen (vijftien groot en tien klein), ongeveer 30 harde kleine kegelballen, zeven tennisballen, één volleybal - Pingpongset, twee strandrakets, tien frisbees - Eén kinderfiets voor meisjes - Eén set ballenschieters/vangers en een mousse dobbelsteen - Ongeveer tien kleine kegels - Ongeveer 50 rondes voor terreinafbakening

Handmotoriek		
Fijnmotorische materialen	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Sorteerval met blokkenvormen - Mikado (groot en klein) - “Discovery blocks” - “Blick Rondo” - Dobbelstenen - Stapeltoren
3. Sociaal-emotioneel		
Groeps- en gezelschapsspelen		
Bordspellen	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Stapelclown - Halma, dammen, bingo, quiz - “Frog hunt game” - Driemaal mens-erger-je-niet - Vier-op-een-rij
Kaartspellen	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Uno, kwartet - Zes pakken speelkaarten
Expressie en creatieve materialen		
Muziekinstrumenten	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Bellenrammelaar, tamboerijn - Balafon - Djembe - Sambabal

Schrijfmaterialen	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Crêpepapier - (Kleur)potloden en ergonomische kleurpotloden - Stiften, markeerstiften - 22 pennenzakken met kleurpotloden - Krijt (gekleurd en wit) en stoepkrijt - 36 mini krijtborden inclusief vijf witte krijtjes en een bordwisser - Wasco - Pennen - Slijpers, gommen - Vier scharen (één kindervriendelijke schaar) - Linialen en vijf sets geometrische latten - Papier: kleurplaten, A4-schriften, A4-papier (wit), A5-papier (wit en gekleurd) - Vijftien rekenmachines
Sensopatische materialen	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - 100+ ballonnen - Ongeveer 30 potten verf (verschillende kleuren) - Ongeveer 50 verfborstels (dik en dun) - Ongeveer 70 kleine waterverf paletten
Fantasiematerialen		
Huishouden	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Kookfornuismand (plastiek) zonder kookmateriaal - Tien barbiepoppen, Playmobil
Dieren	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Knuffeldieren en speelgoedieren

Voertuigen	Ja	- Speelgoedauto's en andere voertuigen - Treinspoor
Beroepen/werkplaats	Ja	- Doktersspullen
4. Cognitie		
Puzzels en denkspelletjes		
Puzzels	Ja	- Puzzels, minipuzzels, houten inlegpuzzels - Stapelclown- en toren - Domino
Denkspellen	Ja	- Memory
Bouw- en constructiematerialen		
Blokken	Nee	
Andere constructiematerialen	Ja	- Stapeltoren- en clown - Treinspoor
5. Andere		
Taalondersteunende materialen	Ja	- Engels leren in spelvorm - Lees- en vertelboeken voor peuters tot en met lagere school
Technologie	Nee	
Educatieve materialen	Ja	- Cijferparen, telraam - Vormfiguren in verschillende kleuren - Magneetcijfers 1-10 met tekens (+, -, x en ÷)

4.3 Inventarisatielijst voor (spel)omgeving en (spel)materiaal in publieke school ‘SLBS’ in Gambia

(Spel)omgeving en (spel)materiaal	Aanwezig?	Opmerkingen
1. Ruimte opstelling		
Minstens vijf verschillende hoeken die variatie bieden binnen het leren	Nee	Er is geen mogelijkheid tot hoekenwerk. De tafels en stoelen staan gegroepeerd gericht naar het bord.
Voldoende tafels en stoelen voor de hoeveelheid kinderen	Ja	Ieder kind deelt een bank met één of twee kinderen. Er is voldoende zitplaats voor ieder kind.
Ruimten zijn georganiseerd voor zelfstandig gebruik door kinderen	Nee	In iedere klas is een kast aanwezig waarin werkboeken, evaluatieboeken en potloden liggen. Hiernaast is nog een afgesloten materiaalruimte voorzien waarin het gesponsord (spel)materiaal ligt van de westerse landen.
2. Lichaam		
Lichaamsmotoriek - bewegingsmaterialen		
Ruimte voor grofmotorisch spel: binnen	Nee	
Ruimte voor grofmotorisch spel: buiten	Ja	
Grofmotorische materialen (bewegingsmaterialen)	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Kapotte schommel en wip, het ijzerwerk is hiervan wel aanwezig - Rekstokken (klein, middelmaat en groot) - Autobanden half in de grond voor parcours - ABC mat - Vier springtouwen

		<ul style="list-style-type: none"> - Werpspel: boom met vijf gaten en netten, doel is om met ballen in de netten te gooien voor de meeste punten - 100 kleine plasticen ballen in verschillende kleuren - Duo-set loopklossen - Acht tennis- en strandraketten - Tien badmintonraketten en één doos pluimpjes - Eén kapotte voetbal, die nog steeds in gebruik is tijdens de speeltijd - Plasticen kegels
Handmotoriek		
Fijnmotorische materialen	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Inklikkend materiaal - Looprekken voor peuters
3. Sociaal-emotioneel		
Groeps- en gezelschapsspelen		
Bordspellen	Nee	
Kaartspellen	Nee	
Expressie en creatieve materialen		
Muziekinstrumenten	Nee	
Schrijfmateriaal	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - honderd minikrijtborden - Enkele kleurpotloden aanwezig in de opslagruimte
Sensopathisch materiaal	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Veel zand aanwezig

		- Zandbakgerief aanwezig in opslagruimte, maar wordt niet aangeboden aan de kinderen
Fantasiematerialen		
Huishouden	Ja	- Poppen met bijhorende wieg, kinderwagen en eetstoel
Dieren	Ja	- Knuffeldieren
Voertuigen	Ja	- Brandweer loopauto
Beroepen/werkplaats	Nee	
4. Cognitie		
Puzzels en denkspelletjes		
Puzzels	Ja	- Kartonnen puzzels - Houten inlegpuzzels
Denkspellen	Ja	- Memory
Bouw- en constructiematerialen		
Blokken	Ja	- Duploblokken
Andere constructiematerialen	Nee	
Andere		
Taal ondersteunend materiaal	Ja	- Vooral veel leesboeken voor oudere kinderen - Enkele voorleesboeken met prenten
Technologie	Nee	
Educatieve materialen	Ja	- Braillebord voor blinde kleuter van het alfabet en de cijfers één tot en met tien

4.4 Inventarisatielijst voor (spel)omgeving en (spel)materiaal in Vlaanderen

(Spel)omgeving en (spel)materiaal	Aanwezig	Opmerkingen
6. Ruimte opstelling		
Minstens vijf verschillende hoeken die variatie binnen het leren aanbieden	Ja	De klaslokalen bieden diverse hoekindelingen aan zoals de winkelhoek, de blokkenhoek, de poppenhoek, de leeshoek, de knutselhoek, de computerhoek, de puzzelhoek en de gemeenschappelijk hoek voor kringmomenten. Over het algemeen beschikt iedere klas over deze hoeken, maar de klasleerkrachten kunnen hun eigen klassen nog inrichten en verder onderverdelen naar keuze.
Voldoende tafels en stoelen voor de hoeveelheid kinderen	Ja	Er zijn voldoende tafels en stoelen voorzien voor elk kind, deze staan verdeeld over de verschillende hoeken. In het kringmoment staan voldoende banken voor alle kinderen.
Ruimten zijn georganiseerd voor zelfstandig gebruik door kinderen	Ja	Verdeeld over het klaslokaal staan open kasten of schappen met dozen die gelabeld zijn met een foto voor visuele voorstelling van het materiaal. De kinderen mogen zelfstandig gebruik maken van het (spel)materiaal.
7. Lichaam		
Lichaamsmotoriek		
Ruimte voor grofmotorisch spel: binnen	Ja	
Ruimte voor grofmotorisch spel: buiten	Ja	

Grofmotorische materialen (bewegingsmaterialen)	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Golfspel - Twister - Minitrampoline - Houten trap en twee klimbogen - Klimhuis - Pittenzakkussens - Speeltunnel - Grote bewegingskussens - Turnbanken - Parcours constructies hout en plastic - Driewielers - Wip - Klimtoestellen met glijbaan (groot en klein) - Voetbalterrein - Ballen (groot-klein, dik-dun, hard-zacht) - Hoepels - Halve bol loopklos, loopklossen, loopzakken - Evenwichtsrotsen - Grote dunne turnmatten - Ergonomische zitbal - Zitcilinder - Skippyballen
---	----	---

		<ul style="list-style-type: none"> - Springtouwen - Frisbees - Balanseerbord - Rolwagens - Parachutes - ...
Handmotoriek		
Fijnmotorische materialen	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Letterkralen - Spiegel experimenteerkist - Strijkparels - Kralen rijgen (houten, plastieken en in verschillende vormen en kleuren) - Insteekmozaïek - Kleine steeknagels met platen - Inschuifwielen- en piramides - Rijgparels - Zeshoekige legplaten - Wasknijpers - Insteekbloemen - Stapeltorens - Pijpenragers met kralen - Jumbo tweezers en handy scoopers

		<ul style="list-style-type: none"> - Triclips - Creanimaux - Tweezer tongs – color sorting kit - Totem zen - Avalanche fruit stand - ...
8. Sociaal-emotioneel		
Groeps- en gezelschapsspelen		
Bordspellen	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Knikkerspel - Piratissimo - Candy - Bunny Hop - Woolfy - Castello del drago - Ganzenbord - Bert bever - Rummikub - Kat en muis spel - ...
Kaartspellen	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Standaard kaartspellen - Uno

Expressie en creatieve materialen		
Muziekinstrumenten	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Trommel - Bellenrammelaar - Tamboerijn - Sambabal
Schrijfmaterialen	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Linialen, vormlatten - Prikmaten en priknaalden - Scharen - Lijmpotten en borstels, pritt - Verfpoten in alle kleuren en penselen (groot, klein en ergonomisch) - Stiften - (Kleur)potloden - Wasco's - Stempels - A4 en A2 papier (wit en verschillende kleuren) - Krijt - Sier boetseerrollen, verfrillers fantasie, bonte penselen mix, kleirollers, wacky painting tools - ...
Sensopathische materialen	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Klei en vormpjes - Zandtafel/zandbak binnen met zandbakgerief - Voeldoos en voelparcours

		<ul style="list-style-type: none"> - Grote zandbakken buiten - Kinetisch zand - Schrijf- en zandtafel - Ontdekboxen - ...
Fantasiematerialen		
Huishouden	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Keuken met keukenmateriaal zoals kookvuur, micro-oven, ketels, pannen, broodtoaster, bestek, servies - Plastiek eten - Houten bank, kleine tafel en stoelen - Strijkijzer - Haardroger - Telefoons - Kledingrek met verkleedkleden en toebehoren - Bed, park, eetstoel, bad, wc-pot, verzorgingstafel, papfles en kleren voor poppen - Kapperstafel - Weegschaal - Portemonnee met bankkaarten - Kassa - Boodschappentassen - Barbiepoppen

		<ul style="list-style-type: none"> - Handpoppen voor poppenkast - ...
Dieren	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Boerderijdieren - Little pony's - Knuffeldieren - Noah's ark - Dinosaurussen - Wilde dieren - ...
Voertuigen	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Auto's - Houten trein - Kraan - Vliegtuigen - Vrachtwagens, bulldozer - Brandweerwagen, ambulance, politieauto - Piratenboot - ...
Beroepen/werkplaats	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Tankstation - Autogarage - Boerderij - Verkeersborden - Doktersspullen

		<ul style="list-style-type: none"> - Politiekantoor - ...
9. Cognitie		
Puzzels en denkspelletjes		
Puzzels	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Domino: geheugen tel spel, voeldomino, teldomino, geo domino vormen - Cijferpuzzels - Houten verzamel-puzzels 3 in 1 - Houten en kartonnen puzzels - Matrix puzzels - Telpuzzels - Domino-cijferpuzzels - Vloerpuzzels - Driedimensionale puzzels - Geometrische puzzels in verschillende vormen - Dobbelsteenpuzzels - Stapelpuzzels - ...
Denkspellen	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Lotto diset photo en sesamstraat - GoGetter: prince and dragon - GoGetter: hond en poes

		<ul style="list-style-type: none"> - Smartgames - Memory - Sorteerspellen - ...
Bouw- en constructiematerialen		
Blokken	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Houten blokken in verschillende vormen, grootten en kleuren - Houten planken (laminaat) - Lego - Haba building blocks domino - Houten kasteel met toebehoren - Duplo - Magneet bouwblokken met bouwplaten - ...
Andere constructiematerialen	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Playmobil - Kinetische bom - Jegro driedimensionaal bouwspel met werkkaarten - Clics - Baufix met werkbank - Gears: draaiwielen - Zoob pieces - Playstix - Hamertje tik met grote en kleine platen

		<ul style="list-style-type: none"> - K'nex - Buizenconstructies - Auto's in elkaar schroeven - Plus plus (mini) - Kartonnen kokers, PVC buizen, houten planken - ...
10. Andere		
Taalondersteunende materialen	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Magnetic letters - Ik leer lezen - Boekenrek: voorleesboeken, knutselboeken, leesknuffels, vertelplaten, verhalenkoffers - Woordsorteerspel - ABC-telraam - Interactieve quiz junior - ...
Technologie	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Computer - Tablet - Koptelefoons - Flatscreen tv - Combi player (dvd-videorecorder) - Cd-speler

		<ul style="list-style-type: none"> - Liedjes en verhalencd's - Video's en dvd's - ...
Educatieve materialen	Ja	<ul style="list-style-type: none"> - Spel: op weg naar de grote school - Kabouter telwerk - Winkelspel - Jegro rekenspel - Miniloco - 1-10 maths (meten met staven) - Keuzebord met kalenderkaartjes - Didago: telspel, kleur-vorm-telspel - Telspel met telraam - Geometrisch telwerk - ...